

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

**Frazeologie a její využitelnost při osvojování
cizích jazyků**

**Phraseology and its Applicability in Foreign
Languages Teaching and Learning**

Kristýna Říhová

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Rozboudová, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro
základní školy a střední školy německý jazyk — ruský jazyk

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Frazeologie a její využitelnost při osvojování cizích jazyků* vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Místo a datum odevzdání práce: V Praze dne 13. 7. 2016

.....
podpis

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Lence Rozboudové, Ph.D., za odborné vedení při psaní mé diplomové práce, za její cenné rady, trpělivost a ochotu. Rovněž mé poděkování patří mé rodině za podporu a pochopení.

Datum: 13. 7. 2016

ABSTRAKT:

Tato diplomová práce se zabývá frazeologií a jejím propojením s didaktikou cizích jazyků. V praktické části analyzuje současnou situaci ve výuce cizích jazyků, zvláště z hlediska využití frazémů. Dále zkoumá četnost výskytu přísloví a dalších ustálených spojení v současných učebnicích cizích jazyků (konkrétně německého a ruského jazyka). Cílem práce je navrhnout způsoby, jak frazémy do výuky efektivně zařazovat a pracovat s nimi.

KLÍČOVÁ SLOVA:

frazeologie, frazém, lingvodidaktika, výuka cizích jazyků, přísloví

ABSTRACT:

This thesis is concerned with phraseology and its intertwining with didactics of foreign languages. The practical part consists of the analysis of a contemporary situation in didactics of foreign languages, particularly the utilization of idioms. Further, the frequency of using proverbs and other set phrases in modern textbooks for teaching foreign languages (namely German and Russian) is analysed. The aim of this thesis is to suggest an effective way of including and handling idioms in modern education.

KEYWORDS:

phraseology, phrase, foreign language teaching, proverbs

Obsah

Úvod.....	7
1 Frazeologie.....	8
1.1 Frazeologie v systému lingvistických disciplín	9
1.2 Frazémy a jejich charakteristika.....	11
1.3 Typologie frazémů	14
1.4 Zdroje frazémů	16
1.5 Frazeologické kalky	18
1.6 Frazeologické neologismy	20
2 Frazeologie ve výuce cizího jazyka	21
2.1 Současné trendy ve výuce cizího jazyka	21
2.1.1 Komunikativně orientovaná výuka a její zásady	22
2.1.2 Činnostně orientovaná výuka.....	25
2.1.3 Výuka cizích jazyků zaměřená na individualitu žáka.....	25
2.1.4 Autonomní učení.....	27
2.2 Kurikulum výuky cizího jazyka ve vztahu k frazeologii	29
2.3 Využití frazeologie ve výuce	31
3 Analýza učebních souborů z hlediska frazeologie.....	36
3.1 Učební soubory pro výuku ruského jazyka	36
3.1.1 Učební soubor <i>Raduga po-novomu</i>	36
3.1.2 Učební soubor <i>Klass!</i>	39
3.1.3 Učební soubor <i>Pojechali</i>	41
3.2 Učební soubory pro výuku německého jazyka	45
3.2.1 Učební soubor <i>Schritte international</i>	45
3.2.2 Učební soubor <i>Macht mit!</i>	48
3.2.3 Učební soubor <i>Ping-pong</i>	49
3.3 Shrnutí analýzy.....	50
4 Náměty na zařazení frazeologie do výuky cizího jazyka	52
4.1 Cvičení s frazémy.....	52
4.2 Karetní, deskové a jiné hry.....	55
Závěr	72
Резюме.....	74
Seznam použité literatury	

Úvod

Frazeologie je neodmyslitelnou součástí živého jazyka. Prostřednictvím frazeologie se dozvídáme mnohé o kultuře daného národa, o jeho historii či způsobu myšlení. Jedná se o jedinečné propojení jazykového systému a národního kulturního bohatství. Právě proto by se frazeologie měla při osvojování cizích jazyků využívat.

Hlavním cílem této práce je tedy navrhnout cvičení pro zařazení frazeologie do výuky cizího jazyka. Tato cvičení budou vytvořena pro ruský jazyk, lze je však po vyhledání vhodných frazémů přizpůsobit i jinému cizímu jazyku. Cílem práce je rovněž podrobná analýza učebních souborů pro výuku ruského a německého jazyka na základních a středních školách s cílem identifikovat způsoby využití frazeologie, které tyto soubory nabízejí. Dílčím cílem práce je podání teoretických informací jednak z oboru frazeologie, jednak z didaktiky cizích jazyků v souvisejících otázkách.

V teoretické části se práce zabývá frazeologií, jejímu zařazení mezi lingvistické, ale i nelingvistické vědní disciplíny. Především se soustřeďuje na vztah mezi frazeologií, lingvokulturologií a lingvodidaktikou. Věnuje se rovněž vlastnostem frazémů, jejich dělení podle předních českých a ruských lingvistů, kteří se tomuto oboru věnovali či věnují, a procesu přejímání těchto jednotek do českého a ruského jazyka.

Ve druhé kapitole následuje stručný úvod do vědního oboru didaktiky cizích jazyků a jeho propojení s frazeologií. V této části práce pojednává o současných trendech ve výuce cizích jazyků a o místě frazeologie v hodině cizího jazyka. Tato kapitola se rovněž zaměřuje na to, jak se kurikulární dokumenty, státní ale i mezinárodní úrovně, staví k výuce cizího jazyka, resp. k výuce frazeologie v rámci cizího jazyka.

Dále práce analyzuje míru výskytu frazémů v současných učebnicích pro výuku ruského a německého jazyka. Pro analýzu byly vybrány učebnice tak, aby v každém oboru byly zastoupeny materiály určené jak pro výuku na základních školách, tak pro výuku na školách středních. Každý díl všech učebních souborů je detailně analyzován, jsou vyhledávána cvičení zaměřená přímo na frazeologii, rovněž jsou vyhledávány i jednotlivé frazémy v textech, i když s nimi učebnice již dále nepracuje.

1 Frazeologie

Frazeologie, jinak také idiomatika, se v poslední době stala středem zájmu mnoha lingvistů i vědců z jiných oborů. Stojí na pomezí lingvistických disciplín a lingvokulturologie, tou se zjednodušeně rozumí věda zabývající se vztahem mezi jazykem a kulturou. Za lingvokulturní jednotku lze považovat právě frazém, který je rovněž předmětem studia frazeologie. V něm se naprosto zřetelně snoubí jazyková s hlubší, kulturní či národně významovou, složkou. „Mnohé frazeologismy lze považovat za texty, které sdělují představy o významných faktech pro danou společnost. Tyto jazykové jednotky buď přímo (v denotátu), nebo nepřímo ... obsahují a zachovávají kulturní informace o světě a samotné společnosti, která daný jazyk vytvořila a používá“ (Kedron, 2014, s. 23). Prostřednictvím frazeologie si národ za pomoci jazykového systému vytváří a uchovává určité představy, které se tak touto cestou uchovávají po generace. Tato interpretace reality se nazývá jazykový obraz světa. V případě frazeologie lze tento termín zúžit na tzv. frazeologický obraz světa, který „odráží souhrn představ, který poskytuje frazeologický fond jazyka“ (Kedron, 2014, s. 25). Tyto představy a asociace vyobrazené pomocí přísloví, přirovnání atd. jsou pro určitý národ, určitou kulturu specifické, proto se frazeologie může chápat jako podmnožina lingvokulturologie.

Lingvokulturologie je rovněž spjata s didaktikou cizího jazyka. Vorobjov (Воробьев, 2008, s. 30-31) rozlišuje dva typy přístupů lingvokulturologie k výuce cizího jazyka, přesněji se jedná o přístup k disciplíně, kterou nazývá лингвострановедение, tedy oboru, který se zabývá nejen vztahem mezi jazykem a kulturou, ale především didaktickým zpracováním předmětu lingvokulturologie. Zprvu se jedná o přístup filologický, jehož cílem je pomocí analýzy jazyka odhalit kulturní význam, zadruhé jde o přístup lingvodidaktický, ve kterém se klade důraz především na vhodný způsob předání hodnot jiné kultury žákům. Zmíněný lingvodidaktický přístup lze chápat v podstatě jako zařazení reálií daného národa do výuky cizího jazyka, přičemž nemáme na mysli jen konkrétní historické události, osobnosti nebo národní tradice a zvyky, v tomto případě je také na místě počítat s frazeologickými obraty, které se v daném jazyce užívají.

V první podkapitole se pokusíme zařadit frazeologii do systému vědních disciplín, a to jak lingvistických, tak i nelingvistických. Poté bude následovat charakteristika jednotky této vědní disciplíny, tedy frazému, jeho vlastnosti a členění.

1.1 Frazeologie v systému lingvistických disciplín

Frazeologii jako vědní disciplínu nemůžeme vnímat pouze jako lingvistickou vědu. Můžeme ji sice řadit na úroveň lingvistických disciplín, jako jsou fonetika, morfologie, syntax či lexikologie. To ale v jejím případě nestačí, neboť se od nich v mnohém liší. V případě frazeologie se nejedná pouze o čistě lingvistickou vědní disciplínu (jakými jsou výše zmíněné disciplíny), má velmi blízko i k vědním oborům, které stojí na pomezí lingvistických a nelingvistických věd. Tím máme na mysli lingvokulturologii, která se zabývá propojením kultury a jazyka. Ve frazémeh se zrcadlí kulturní realie daného národa, ale i jeho historie a způsob myšlení. Proto mohou mít sémanticky ekvivalentní frazémy v různých jazycích odlišnou podobu. Jako příklad můžeme uvést sémanticky ekvivalentní frazém českého, ruského a německého jazyka – *dát za někoho ruku do ohně* – *ручатся головой за кого* – *sich für jemanden die Hand abschlagen lassen*.

Od čistě lingvistických disciplín se frazeologie odlišuje také tím, že ve frazémeh, tedy předmětu této vědy, se mnohdy zachovávají zastaralé až archaické výrazy či gramatické jevy, které již současný jazyk neuvžívá a kterým se lingvistické disciplíny věnují pouze z diachronního pohledu. Ve frazémeh jsou však součástí jejich neměnné struktury, a jelikož frazémy jsou živou součástí jazyka, dokonce i některé zastaralé obraty obsažené ve frazémeh zůstávají v povědomí rodilých mluvčích.

Dále můžeme vidět propojení mezi frazeologií a historií, a to nejen historií v podobě etymologie samotných frazémů, ale historií národa, potažmo celé společnosti.

Dříve byla vnímána frazeologie jako součást lexikologie, to bylo však pro takto obsáhlou vědu značně omezující, a tak se frazeologie stala samostatnou vědní disciplínou. Je těžké určit, kdy přesně se tomu tak stalo, víme jen, že velký rozvoj u této vědní disciplíny zaznamenáváme až ke konci 20. století (Čermák, 2007, s. 482).

Jedním z přístupů lingvistiky je kromě již zmíněných lingvistických oborů (lexikologie či syntaxe a dalších) komparativní lingvistika. Ta si klade za cíl porovnání dvou nebo více jazyků z různých úhlů pohledu. Může se tak jednat o srovnání morfologického systému, syntaktického systému nebo systému fonetického. V rámci takto širokého pojetí můžeme vymezit disciplíny, které se zabývají porovnáním menších částí jazykového systému. Jako jednu z takových subdisciplín můžeme označit komparativní frazeologii. Předmětem komparativní frazeologie je porovnání frazeologických jednotek různých jazyků. Tyto jazyky nemusí nutně náležet ke stejným jazykovým rodinám nebo skupinám, komparativní analýzu lze provádět i napříč těmito skupinami. Můžeme se tak setkat i s porovnáním francouzských frazémů s anglickými nebo ruských frazémů s německými, jako je tomu například v monografii *Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии* (Райхштейн, 1980). Zde autor rovněž uvádí některá hlediska komparativní frazeologie v synchronním plánu (Райхштейн, 1980, s. 10):

- hledisko srovnávací, které analyzuje shodné momenty frazeologie v příbuzných jazycích (např. slovanských),
- porovnávací hledisko se zaměřuje na jazyky, které mezi sebou nejsou příbuzné, jeho cílem je stanovit frazeologické ekvivalenty pro překlad z jednoho do druhého jazyka, věnuje se také porovnávání frazémů podle sémantických skupin,
- hledisko strukturně-typologické se snaží určit obecné zákonitosti pro tvoření frazeologických obrazů,
- nereálné hledisko srovnává frazeologii jazyků, které jsou si geograficky blízké, srovnává tedy například evropský frazeologický areál.

Analyzovaný materiál je vhodné si rozdělit do určitých skupin. Musíme vždy srovnávat frazeologické jednotky, které mají alespoň něco společného. Jedno z možných rozdělení nabízí Rajchštejn (Райхштейн, 1980, s. 11):

- skupiny frazémů s jedním typem struktury a funkce, např. přísloví nebo přirovnání,

- frazémy, které obsahují sémantický komponent stejného druhu, například sloveso pohybu nebo vlastní jméno,
- skupiny frazémů se stejnou sémantikou, například frazémy s významem „velmi mnoho“ atd.,
- skupiny frazémů se stejným lexikálně-gramatickým uspořádáním a společnou sémantikou v různých jazycích, například frazeologické kalky, o kterých budeme hovořit později (podkapitola 1.4 Zdroje frazémů).

Samozřejmě i frazeologické jednotky odráží charakteristické rysy jazykového systému, proto se v ruských frazémech často setkáváme s přechodníky a v německých frazeologických obratech se složeninami, které jsou pro německý jazyk typické. Sémanticky shodné frazémy se mohou v jazycích lišit, a to především na morfosyntaktické nebo lexikální rovině.

Komparativní analýza frazeologických systémů by nám především měla poukázat na shody a rozdíly daných jazykových systémů, potažmo frazeologických obrazů světa, a vysvětlit, jakými extralingvistickými faktory mohou být frazémy podmíněny. Při výzkumu však musíme brát v úvahu, že dokonce i stejné jazykové prostředky mohou mít v různých jazycích naprosto odlišný význam.

Zcela jiné chápání komparativní frazeologie můžeme nalézt v publikaci *Чешская компаративная фразеология* (Назаренко, 2012). V této monografii nalezneme rozbor českých srovnání, tedy komparativních frazeologických jednotek. Nejedná se tedy o komparativní analýzu frazémů dvou jazykových systémů, nýbrž o rozbor komparativních frazémů či přirovnání.

1.2 Frazémy a jejich charakteristika

Co je vlastně předmětem této vědní disciplíny? Stejně jako u lingvistických disciplín má i frazeologie svou základní jednotku. Například morfologie má za svou základní jednotku morfém, který definuje Kubík (Кубик, 1977, s. 18) následovně: „Морфема является наименьшей значимой единицей языка. Это значит, что она всегда наделена определенным значением – конкретным (точнее лексическим), обобщающим или совсем отвлеченным“.

Základní jednotkou frazeologie je frazém. Frazém je možno nazvat také idiomem, což se v dnešní době zpravidla chápe jako naprosto synonymický výraz. Ve většině ruských psaných monografií, věnujících se problematice frazeologie, se však setkáváme spíše s pojmem frazeologismus (фразеологизм) nebo frazeologická jednotka (фразеологическая единица). Užití těchto pojmů však kritizuje Čermák (2007, s. 483), když říká: „Zcela odmítnout je třeba neohrabaný a vyhýbavý starší termín frazeologická jednotka, který je nevhodný (stejně jako např. morfologická jednotka namísto přímého morfém), anebo neorganický rusistický frazeologismus, zavádějící sem nežádoucí asociace původu (jaké dávají např. anglicismus, moravismus, argotismus aj.)“.

Pojetí předmětu frazeologie se mezi vědci různí. Někteří mezi frazémy zařazují dokonce i jednotlivé fonémy, což ale odporuje většině odborných definic. Frazémem, podle nejznámějšího českého frazeologa Čermáka (2007, s. 31), označujeme „jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo)“. Je tedy zřejmé, že zařazení fonémů do frazeologie je nežádoucí.

Z definice Stěpanové (2008, s. 12), která charakterizuje frazém takto: „относительно устойчивое, воспроизводимое, экспрессивное сочетание слов, обладающее, как правило, целостным значением“, pak vyplývají i základní vlastnosti frazému, a to stálost (устойчивость), reprodukovatelnost (воспроизводимость), expresivnost (экспрессивность) a sémantická ucelenost (семантическая целостность).

Rozebereme nyní podrobněji jednotlivé vlastnosti frazému:

- **Stálost** – Čermák (2007, s. 33) uvádí pojem ustálenost. V některých monografiích se setkáme s dalším názvem pro tuto vlastnost – idiomatičnost (např. v monografii Bezděka, *Пособие по лексикологии русского литературного языка*, 1974). Tato vlastnost je základním rysem frazému. Díky této vlastnosti se frazémy nemění v čase a prostoru, frazém se užívá ve stejné podobě, v jaké se v jazyce ustálil. Změny v idiomu mohou probíhat pouze tak, aby nenarušily jeho strukturně-sémantický plán. To znamená, že konkrétní frazém může mít více variant, nesmí to však narušit jeho strukturu ani celkový význam. Hlavní komponent se například může zaměnit za jinak stylisticky zbarvené slovo.

- **Reprodukovatelnost** – tato vlastnost je úzce spjata se stálostí frazému. Jelikož se frazém uchovává ve stejné podobě, je možné ho použít znovu – reprodukovat ho. Výjimečně může docházet nesprávným užitím frazémů i k narušení jejich vnitřní sémantiky. Takový příklad uvádí Stěpanova (2008, s. 15-16). Frazém *сбросить со счета что*, ve významu přestat něco vnímat, je totiž právě výsledkem takového nesprávného užití. V původním, kodifikovaném, frazému se slovo *счет* vyskytuje v množném čísle. V tomto tvaru slovo *счета* označuje počítadlo, na kterém dokonce ještě dnes v některých obchodech sčítají útratu. Ve frazému tedy nelze použít jednotné číslo, neboť pak frazém ztrácí smysl. Frazémy se od sebe liší četností reprodukce a sférou, ve kterých se s nimi můžeme setkat. Zatímco některé frazémy je vhodné použít i v odborných nebo publicistických textech, u jiných, například s hovorovým přídechem, to možné není. To také souvisí s následujícími vlastnostmi frazémů.
- **Expresivnost** – neboli expresivita výrazu (frazému) vyjadřuje citové zaujetí subjektu vůči vnitřnímu či okolnímu světu člověka, jinak řečeno, je to „способность оценивать соответствующие субъекты, объекты и явления и градуировать такую оценку“ (Stěpanova, 2008, s. 17). Expresivita frazémů však může být vnímána subjektivně nebo může být u některých výrazů téměř nulová, proto se tato vlastnost nepovažuje za relevantní při hodnocení, zda se opravdu jedná o idiomatické vyjádření či nikoli.
- **Sémantická ucelenost** – frazém je schopen být ekvivalentní významu jednoho slova. Přestože frazém obsahuje vždy dva nebo více lexémů, jeho sémantika může odpovídat jednomu slovu. Například frazém *chytat lelky* má stejný význam jako verbum *lenošit* (v ruštině pak ekvivalentní frazém *бить баклуши* odpovídá slovesu *бездельничать*, v německém jazyce nalezneme ekvivalentní idiom *auf dem Bärenhaut liegen*, což odpovídá německému slovesu *faulenzeln*). Takové slovo, kterým lze nahradit idiom, se v ruštině, podle švýcarského lingvisty a žáka Ferdinanda de Saussura, Charlese Bally nazývá *слово-идентификатор*. Nikdy však toto slovo nemůže být vůči frazeologickému výrazu absolutně synonymické.

1.3 Typologie frazémů

Typologie frazémů se v pojetí frazeologů, a lingvistů vůbec, liší. V rusky psaných monografiích, například v publikaci *Пособие по лексикологии русского литературного языка* (Bezděk, 1974), ale i v novější učební pomůcce pro studenty rusistiky *Русская фразеология для чехов* (Stěpanova, 2008), se setkáváme s následujícím členěním frazémů, které vypracoval ruský lingvista Vinogradov (1977, s. 140-161):

- **frazeologické srostlice** (фразеологические сращения) jsou takové frazémy, které nelze rozložit na menší jednotky a jejichž význam nemá přímou souvislost s významem jednotlivých komponentů obsažených ve frazému. V rámci této skupiny rozlišujeme čtyři podskupiny. Zaprvé jsou to frazeologické srostlice, které obsahují slova, která se v jiných spojeních nevyskytují (*být v ráži, dávat bacha...*). Druhá podskupina je charakteristická přítomností archaismu (například můžeme uvést frazémy *zломит ve dvě* nebo *з плна hrdla*). Ve třetí podskupině frazeologických srostlic cítíme zřetelné emocionální zabarvení (takovou povahu mají v českém jazyce frazémy *ani za boha* či *dej mi svátek*). Poslední podskupinou jsou takové frazémy, u kterých nám jednotlivé komponenty „nenapoví“ žádný význam celkového frazému a musíme si tedy jeho sémantiku osvojit stejně jako při učení nových slov. Příkladem mohou být frazémy *tlouct špačky* nebo *dát si do trumpety*, v německém jazyce například frazém *Das ist nicht dein Bier* (tímto frazémem adresátovi sdělujeme, že něco není jeho starost), příkladem ruského frazému může být *спустя рукава* či *сломя голову*.
- **frazeologické celky** (фразеологические единства) mají význam pouze jako celek, který je ovšem v tomto případě motivován významem jednotlivých komponentů frazému, proto v těchto typech frazémů nelze nahradit žádný komponent synonymickým výrazem. Při doslovném překladu do jiného jazyka pochopíme význam frazému, aniž by v cílovém jazyce takový obrat existoval. Takovým frazeologickým celkem je ruský frazém *из кулька в рогожку*, dále můžeme uvést německý příklad *j-m den Kopf waschen*,

za českou frazeologii můžeme k frazeologickým celkům přiřadit frazém *dělat z komára velblouda*.

- **frazeologická sousloví** (фразеологические сочетания) obsahují komponenty, které mluvčí vnímá jako samostatná slova, která mají svůj vlastní význam i mimo frazém. Za taková sousloví můžeme považovat frazémy *черная работа, белое золото* nebo *закадычный друг*. Zajímavá je etymologie posledního jmenovaného frazému, který vznikl z nyní již zastaralého výrazu *заливать за кадык*, což znamená pít alkohol ve velkém množství. Příklady takových frazémů z německého jazyka mohou být *eine glückliche Hand haben* nebo *ein goldenes Herz haben*. S frazémem *mít zlaté srdce* se setkáváme i v české a ruské frazeologii – *у него золотое сердце*.

Jiné dělení frazémů nám poskytuje český frazeolog a frazeograf Čermák ve své rozsáhlé monografii o české a obecné frazeologii (2007, 44-60), kde idiomy dělí na:

- **kolokační** – pojmem kolokace rozumíme konkrétní realizaci kolokability, což je schopnost každého jazykového prvku pojit se s jinými lexémy. Přitom však musíme brát v úvahu sémantiku těchto lexémů. Nelze tak postupovat pouze v souladu s valencí určitého slovesa. „Je-li např. valencí verba *číst* akuzativ, je jeho kolokabilitou (kolokační) paradigma, třída konkrétních substantiv, která tento akuzativ konkretizuje, např. *číst (knihu, román, dopis...)*. Do kolokačního paradigmatu slovesa *číst* však nepatří např. inkompatibilní *číst kámen, číst vodu, číst maso...*“ (Čermák, 2007, s. 29). Kolokační frazémy jsou velice širokou oblastí frazeologie, řadí se mezi ně i přirovnání. Přirovnání je zvláštní typ frazému, je to „idiom, který explicitně označuje vztah podobnosti mezi referentem, kontextově doplňovaným, a modelem, který je součástí tohoto idiomu“ (Čermák, 2007, s. 48-49). Referentem ve většině frazémů bývá člověk, komparantem, tedy objektem, ke kterému je referent přirovnáván, je velice často konkrétní předmět nebo živočich. Obě tyto části jsou propojeny tzv. komparátorem (v jazyce českém užíváme lexém *jak/jako*).

- **propoziční frazémy** jsou promluvou jediného mluvčího, která je tvořena kombinací kolokací a lexémů. Pokud jeden mluvčí ve své výpovědi užije komponenty propoziční roviny, hovoříme o tzv. polypropozičních frazémech či idiomech. Nejčastěji obsahují propoziční frazémy 4-5 slov a je pro ně vždy charakteristická určitá intonace. Tyto frazémy označují většinou lidské projevy či aktivity nebo postoje (*Blázen, kdo dává, ještě větší, kdo nebere.*), fyzické stavy (*Člověk na ní může oči nechat.*), hodnotí stav věcí (*To něco pamatuje.*), obecné pojmy (*Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.*) a venkovní prostředí, počasí (*To je psí čas!*),
- **lexikální typy frazémů** jsou tvořeny jednoslovným lexémem, který však vznikl kompozicí z více morfémů, a tak neodporují Čermákově definici frazému, která je uvedena v podkapitole 1.2 Frazémy a jejich charakteristika. Této oblasti se dlouhodobě nevěnuje dostatečná pozornost, jako příklad tohoto typu frazémů můžeme uvést *tlučhuba*, *kratochvíle* nebo *budižkničemu*.

1.4 Zdroje frazémů

Při výuce cizího jazyka nemusíme poukazovat pouze na rozdíly ve frazeologii jazyků, ale také na jejich podobnost. Jelikož jsou ruský a český jazyk slovanského původu, mají mnoho společného. Oba jazyky výrazně ovlivnila staroslověnština, proto se v obou jazycích dodnes vyskytují frazémy, které se zakotvily již v této historické fázi vývoje češtiny a ruštiny. Jedná se o frazémy společného kulturně historického dědictví obou národů. Od poloviny 9. století na jazyky silně působilo křesťanství, z toho důvodu v obou jazycích existuje velké množství tzv. biblismů. Těmi rozumíme frazémy, které pochází z Bible a našli své místo ve frazeologii současné podoby jazyka. Většinou už však nepůsobí knižně: „mnohé frazémy biblického původu ztratily svůj knižní charakter a nejsou chápány jako biblické. Některé z nich patří dokonce k výrazům hovorovým a lidovým (srov. Kristova noho!...)“ (Stěpanova, 2004, s. 38).

Biblismy mohly vzniknout buď přesným překladem z Písma svatého, jako je tomu například u frazeologického spojení *Sodoma a Gomora* nebo *na věky věků*, nebo vznikly interpretací určité části textu Bible, jako například *zakopat svou hřivnu*.

Kvůli odlišnému vnímání světa klade každý národ důraz na jiné skutečnosti, na jiné vlastnosti lidí nebo věcí, a to se samozřejmě zrcadlí také ve frazeologii. Různé části bible nebo biblické postavy se mohou v jazycích odrazit různě. To dokládá Stěpanova (2004, s. 41-50) na několika příkladech. Například na uchopení biblické postavy Adama. Existuje řada frazémů s tímto jménem, které jsou pro jazyk český, ruský, potažmo i německý společné. Jedná se například o vyjádření počátku: *začít od Adama – начинать с/от Адама – Bei Adam und Eva anfangen* (V případě německé verze frazému se jedná pouze o částečnou ekvivalenci). Dále jako zobrazení Adama jako „prarodiče lidstva“ nebo pro vyjádření nahoty člověka, toto zobrazení se vyskytuje v českém i ruském jazyce a rovněž v jazyce německém: *v rouše Adamově – в костюме Адама – im Adamskostüm*. Nicméně, v české frazeologii se se jménem Adam setkáváme častěji než v ruské. České frazeologické slovní spojení *plémě Adamovo* tak například označuje muže a frazém *poslat za Adamem* nese význam „někoho zabít“. V německém jazyce dále nacházíme vyobrazení Adama ve frazému *seit Adams Zeiten/Tagen* (tomuto frazému odpovídá český výraz *co svět světem stojí*).

Frazémy se netvořily pouze na základě Písma svatého, byly jim mimo jiné osnovou díla světové literatury. Ve světové literatuře nalezneme mnoho typů postav, jejichž charaktery byly natolik výrazné, že se jejich jména metaforicky užívají pro popis určitých vlastností nebo jevů dodnes. Na mysl máme například charakter Dona Quijota nebo postavu Hamleta.

Asi nejvýrazněji však frazeologii evropských jazyků (potažmo i jazyka ruského) ovlivnila antická mytologie. Jedním z nejnámějších příběhů pocházejících z antické mytologie je příběh o Trojském koni. Proto se také tento předmět stal klíčovým komponentem frazémů mnoha jazyků, český, ruský ani německý jazyk nevyjímaje.

Z mytologických příběhů vzniklo mnoho frazémů. V každém z cílových jazyků se však mohou lišit, nebo nemusí v některém jazyce vůbec existovat, ačkoli v jiném příbuzném jazyce ano. Proto je třeba dávat pozor na případný překlad a ve výuce se takovým příkladům raději vyhnout a použít mateřský jazyk jako pomůcku ve výuce frazémů.

Na frazeologii jazyků může také působit jiný cizí jazyk. Nejčastěji má velký vliv jazyk označovaný jako *lingua franca*, tedy „takový cizí, zvl. světový jazyk, který je lokálně přijímaný jako dorozumívací jazyk mezi mluvčími odlišných jazyků (dnes

je to především angličtina, v Africe i svahilština...)“ (Čermák, 2011, s. 65). V minulosti takovým jazykem byla také latina nebo francouzština. V procesu přejímání z cizích jazyků hraje velkou roli sféra užívání konkrétních obrátů. Příkladem mohou být slova označující hudební nebo architektonické termíny (*piano*, *kupole...*), které pochází nejčastěji z italštiny.

Při převzetí frazému z jiného jazyka může frazém zůstat v původní podobě, nebo se může přizpůsobit cílovému jazyku, a to buď jedna jeho část, nebo celý frazém.

Frazémy v původní podobě pochází především z latiny (např. *homo sapiens* nebo *de facto*), v ruštině jsou to pak galicismy (frazémy převzaté z francouzštiny) jako např. *шерте ля фам.* U ruských nezměněných frazémů je typický přepis do azbuky pomocí transliterace: *хомо сапиенс*. Jedině frazémy převzaté z latiny zůstávají v původní grafické podobě, nepoužívají se ale v běžné hovorové řeči. Většina frazémů jsou zkomoleninami výrazů z jiných jazyků (v českém jazyce převážně z němčiny), jako například frazém *dát si šlofika* z německého *Schlaf* (německý výraz pro spánek) nebo *dělat ze sebe tajtrdlika* (zkomolené z německého verba *tattern* = třást se).

1.5 Frazeologické kalky

Dalším typem přejímky z cizího jazyka jsou frazeologické kalky. Těmi se rozumí jednotky, které vznikly výsledkem přesného nebo pozměněného přenosu lexikálního obsahu, gramatické struktury či významu cizojazyčných frazémů do cílového jazyka (Stěpanova, 2004, s. 88).

Pro ruštinu jsou typické překlady francouzských rčení a dalších frazémů, pro češtinu jsou to převážně německé předlohy frazémů. Některé kalky mohou být obsaženy v obou jazycích, např. *zakopaný pes*, *вот где собака зарыта* z německého frazému *da liegt der Hund begraben*; *zlatá mládež*, *золотая молодежь* z francouzského *jeunesse dorée*; *slibovati zlaté hory*, *сулить золотые горы* z latinského *montes auri polliceri*.

Částečně pozměněné frazémy přejaté z cizího jazyka nazývá Stěpanova (2004, s. 83) poloviční kalky. Tento termín (полукальки) nalezneme i v monografii *Пособие по лексикологии русского литературного языка* (Bezděk, 1974, s. 68).

Část frazému při takovém způsobu přejímání zůstává v původní grafické podobě, část je přeložena do cílového jazyka. V českém jazyce se poloviční kalky vyskytují převážně díky německému jazyku, např. *mít pech, mít recht, nemít ánung o čem* atd. Takové výrazy se však nepoužívají ve spisovném jazyce, kde se dává přednost úplným frazeologickým kalkům.

Při tvoření polovičních kalků však mohlo docházet k drobným změnám, aby se cizí slovo přizpůsobilo gramatickému a lexikálnímu systému cílového jazyka. Výčet takových možných změn uvádí Stěpanova (2004, s. 79):

- nahrazení cizího sufixu vlastním – Räuber (lupič) -> *raubíř*; německý sufix byl nahrazen českým sufixem –*íř* s významem názvu osoby podle profese,
- přidání sufixu: *bejt blbej jako štrandlík* z německého Ständer,
- změna koncovky a tím i čísla: *padnout jako šraňky* z původního singulárního německého tvaru die Schranke,
- změna koncovky a tím i rodu: *veta za vetu* (německé slovo Wette – záloha, dluh),
- změna slovního druhu: *nedělat žádný fóry s kým* (nezveličovat něčí důležitost) pochází z německého *machen sie uns nichts vor*, kde *vor* je odlučitelná předpona slovesa, zatímco české *fór(y)* je substantivum.
- univerbizace: *комильфо* ← *comme il faut*.

Zvláštním typem kalku je tzv. sémantický kalk, který uvádí monografie *Základy lexikologie ruského jazyka* Mana (1976, s. 181). V tomto případě výraz nevzniká stejným procesem, jako je tomu u klasických kalků. Kalkování je proces, při kterém se překladem jednotlivých částí, potažmo slov, cizojazyčného výrazu vytvoří v cílovém jazyce nové slovo nebo frazém. V případě sémantického kalku hovoříme o vytvoření nového významu u slova, které již v jazyce existovalo.

Man (1976, s. 181) dále rozlišuje kalky lexikální (například slovo *полуостров* vzniklé kalkováním z německého *Halbinsel*) a frazeologické (příkladem může být frazém *убить время* z francouzského *teuer le temps*).

1.6 Frazeologické neologismy

Obecně se dá neologismus definovat jako nový jev v jazyce. Frazeologické neologismy jsou tedy obraty, které „se objevily v jazyce poměrně nedávno a které se cítí nositeli jazyka jako nové“ (Stěpanova, 2004, s. 125). Jde o silně expresivní výrazy, které prozatím nejsou kodifikovány ve frazeologických slovnících, nicméně v běžné mluvě jsou poměrně rozšířeny. Právě proto bychom jim měli ve výuce cizích jazyků věnovat pozornost, neboť žáky můžeme motivovat jejich aktuálností. Protože tato spojení nebývají otištěna ve frazeologických slovnících, musíme je vyhledávat jiným způsobem. Nejčastěji je nalezneme ve sdělovacích prostředcích, které reflektují moderní podobu jazyka včetně nově se rodících frazémů. Další metodou sběru je anketní průzkum mezi rodilými mluvčími. Nejproduktivnější je pravděpodobně vybrat si mladší skupinu respondentů, mezi kterými se nové jevy v jazyce aktivně šíří a vytvářejí.

Frazeologické neologismy mohou vzniknout různými způsoby. Například tím, že již existující slovo v daném jazyce získá nový význam, další možností je, že se v jazyce vyskytne nově „vypůjčením“ z jiného jazyka, nebo se utvoří zcela nové slovo pomocí slovtvorných prostředků daného jazykového systému. Nové frazémy mohou vznikat na základě stejného modelu, tím tvoří otevřené frazeologické řady, např. v českém jazyce *kouká jako sůva z nudlí/jako péro z divanu/jako bagr na tvrdou hlinu/jak klacek z bahna...* v ruském jazyce *хитрый как лиса/черт/сто кумайцев/евреи...* v německém jazyce pak například řada *klug wie eine Eule/Schlangen...*

V současné době do frazeologie češtiny, ruštiny i němčiny proniká velké množství výrazů ze západoevropských jazyků, především z angličtiny. Naše jazykové systémy prožívají tzv. období aktivní internacionalizace. Je velice těžké určit, které frazeologické neologismy pochází z původního jazykového systému a které jsou přejaty z cizího jazyka. V některých případech je nutné použít etymologický slovník.

2 Frazeologie ve výuce cizího jazyka

Frazeologii je vhodné zařazovat do výuky kvůli jejímu propojení s kulturou. Cizí jazyk se nelze učit izolovaně od kultury národa rodilých mluvčích a nelze ho ani chápat pouze jako systém gramatických pravidel. Jazyk je živý a obrazný, a to právě díky ustáleným obrátům, příslovím, pranostikám apod. Není nutné si osvojovat nepřehrné množství frazémů aktivně, pro cizojazyčnou výuku je vhodné pasivní seznámení s frazeologií, a to především zábavnou formou.

Před samotným didaktickým zpracováním frazeologie je nejprve zapotřebí si ujasnit několik otázek, a to především jaké frazémy je vhodné do výuky zařazovat. Jsou to zejména takové frazémy, které zní v obou jazycích podobně, popř. se s nimi můžeme setkat ve výuce jiného cizího jazyka (např. francouzského nebo anglického), žáci si je pochopitelně osvojují lépe, než ty, které mají naprosto odlišnou strukturu. Dále může jít o frazémy, jako jsou přísloví nebo obraty, jejichž sémantiku mohou žáci lehce vyvodit z komponentů frazeologické jednotky.

Dále se musíme přizpůsobit dané skupině žáků, ve které budeme cizí jazyk a potažmo frazeologii daného jazyka vyučovat, přičemž se nejedná pouze o věk nebo pohlaví žáků, řeč je i o individuálních zvláštlostech každého žáka.

V souvislosti s výukou frazeologie existuje celá řada dalších otázek. Například, jak hodnotit znalost frazémů nebo v jakém rozsahu frazeologii vyučovat.

Právě tyto otázky se pokusíme zodpovědět v jednotlivých částech této kapitoly.

2.1 Současné trendy ve výuce cizího jazyka

V současné didaktice cizích jazyků můžeme pozorovat určité tendence. Inovačním trendům v didaktice cizích jazyků se věnuje Choděra (2006, s. 181-184), který uvádí mezi moderními přístupy k výuce cizích jazyků mimo jiné:

- posilování humanizačních prvků,
- rozmach skupinových forem práce na bázi kooperace,
- zavádění inovačních, alternativních metod do výuky,
- podpůrnou činnost ICT ve výuce,

- posouvání začátku školní výuky cizích jazyků do nižších ročníků,
- růst významu autonomního a celoživotního učení,
- rozšíření vícejazyčného prostředí výuky,
- akcent na interkulturní a multikulturní toleranci,
- zařazování do procesu osvojování cizího jazyka pobyt v cizojazyčném prostředí.

Pod humanizačními prvky v didaktice cizích jazyků rozumíme formu podpory žákovi seberealizace, která se odráží také v přístupu výuky zaměřené na individualitu žáka.

Výše uvedené trendy v didaktice cizích jazyků však zdaleka neobsahují komplexní pohled na současnou situaci v této disciplíně. Je zapotřebí postihnout také obecnější přístupy, které se v současné době uplatňují, mezi takové přístupy patří komunikativní metoda, o které pojednává následující podkapitola.

2.1.1 Komunikativně orientovaná výuka a její zásady

Jedním ze základních principů moderní výuky cizího jazyka je komunikativně a prakticky orientované osvojování cizího jazyka, čili koncepce tzv. komunikativní metody. Ta si klade za cíl rozvíjet zejména řečovou dovednost mluvení v autentických situacích, aby byli žáci následně schopni využít znalosti z hodin cizího jazyka v reálném, běžném životě. „Главная задача этого методического направления – научить учащихся участвовать в речевой деятельности, т.е. научить их решать поставленные цели речевыми средствами.“ (Акишина, 2014, s. 25)

Choděra (2006, s. 95-96) řadí tuto metodu mezi přímé metody didaktiky cizího jazyka. Upozorňuje však na fakt, že se tato metoda často chápe pouze jako rozvoj ústního projevu žáků. Takové chápání této metody však není v souladu s její koncepcí.

Cizí jazyk je podle této metody nezbytné vyučovat na úrovni řečových aktů (tedy jak správně položit otázku, jak o něco požádat atd.). Řečové akty se osvojují a procvičují v autentických řečových situacích. Zdaleka ne každou situaci můžeme označit za řečovou. To je taková situace, která si žádá reakci pomocí verbálního

projevu, a ne jen určitou činností. Takové situace mohou vznikat bezděčně v průběhu hodiny cizího jazyka, pokud se například žák chce omluvit učiteli za pozdní příchod. Bohužel v těchto situacích žáci často přechází do rodného jazyka. Takové situace by však nestačily pro komplexnější užití jazyka, proto v rámci výuky simulujeme autentické situace, ve kterých si žáci ve dvojicích či skupinách rozvíjí svou komunikativní kompetenci.

V monografii *Didaktika cizích jazyků* (Choděra, 2006, s. 120-134) je uvedeno sedm zásad (principů) této metody, přičemž vyjmenované zásady mohou být součástí i jiných metod než právě metody komunikativní:

- **respektování mateřského jazyka** - při výuce cizího jazyka samozřejmě musíme brát na zřetel jazykový systém mateřského jazyka žáků. Roli mateřského jazyka při osvojování cizího jazyka se věnuje článek Fenclové *Úloha mateřštiny v didaktice cizích jazyků* (1998/99, s. 3-4). Fenclová upozorňuje na fakt, že mnozí odborníci či učitelé vnímají využití mateřského jazyka jako cosi degradujícího. Přibližuje situaci především ve výuce francouzského jazyka, vztahuje však tento fakt i k jiným oborovým didaktikám. Ve svém článku akcentuje význam mateřského jazyka v určitých fázích výuky.

- **zásada orálního základu** - staví do popředí důležitost počátečního fonetického kurzu, se kterým se setkáváme především v koncepci učebnice ruštiny *Pojechali* (Žofková et al., 2009). Choděra (2006, s. 126) neopomíná ani význam hlasitého či dokonce sborového čtení při nácviu zvukové stránky jazyka. Tato zásada však vyžaduje vysokou úroveň mluveného projevu učitele.

- **zásada priority řečové praxe před jazykovou teorií** - jazyková teorie v rámci komunikativní metody má ustupovat do pozadí. Přímé metody upřednostňují řečovou praxi, metody nepřímé se spíše kloní k jazykové teorii.

- **zásada rozvoje specificky jazykové uvědomělosti** - během osvojování cizího jazyka musí být žák schopen propojit jazykové pravidlo s řečovou činností. Nicméně ne na bázi algoritmu, nýbrž tzv. vhladem či intuicí.

- **zásada rozvoje řečových návyků** - výuka cizího jazyka má vést k vytvoření určitých řečových návyků, které korespondují s fonetickým, gramatickým, lexikálním a grafickým systémem jazyka. Bohužel jsou v dnešní době kvůli omezené časové dotaci pro výuku cizích jazyků tyto návyky často nedostatečně fixované.

- **zásada priority zvukové názornosti před zrakovou** – „od vnímání cizího jazyka v jeho zvukové podobě se odvíjí celý proces,“ tvrdí Choděra (2006, s. 130). Z toho důvodu je velice důležitá úroveň projevu učitele z hlediska zvukové stránky jazyka.

- **zásada jednoty jazyka a mimojazykových fakt** (lingvorealie, reálie) - každý jazyk je úzce spjat se sociokulturním prostředím, ve kterém se vytvářel. Tento fakt musí učitel cizího jazyka při výuce respektovat, Choděra (2006, s. 130) na druhou stranu varuje před přisuzováním výuce lingvorealíí a reálií příliš velkého významu.

- **zásada komplexnosti** – ve výuce cizího jazyka je nutné kombinovat mnoho aspektů. Těmito aspekty rozumíme jazykové prostředky, řečové dovednosti, vzdělávací a výchovný cíl, pamětní procesy a faktory analogie, porovnávání jazyků (včetně překladu) a autonomie cizího jazyka (bezpřekladové formy práce) a další.

Vraťme se nyní podrobněji k zásadě jednoty jazyka a mimojazykových fakt, která opodstatňuje význam zařazování frazeologie do výuky. Tento princip komunikativní metody rozvíjí interkulturní a multikulturní senzitivitu a toleranci, což odpovídá současnému trendu ve výuce cizích jazyků „akcent na interkulturní a multikulturní toleranci“, který byl uveden výše.

Rozdíl mezi reáliemi a lingvorealíemi tkví v tom, že „lingvorealie jsou předmětem lingvistiky, zatímco reálie příslušných speciálních věd, např. historiografie, geografie atd.“ (Choděra, 2006, s. 89).

Problematicke didaktiky reálií a lingvorealíí se věnuje Nečasová ve svém příspěvku *Mezioborové aspekty výuky reálií a lingvorealíí v cizojazyčném vyučování*, otištěném ve sborníku *Multidisciplinární aspekty utváření komunikativní kompetence při výuce jazyků* (2002). Nečasová blíže specifikuje pojem lingvorealie: „jedná se hlavně o takové pojmy, které v mimojazykovém prostředí učícího se subjektu nemají žádný ekvivalent. Bývají označovány jako lingvorealie. Ty lze definovat jako poznatky související s významem slov či slovních útvarů, které odrážejí mimojazykovou skutečnost, která je pro danou cizojazyčnou oblast charakteristická a je odlišná od mimojazykové skutečnosti, obklopující žáka“ (Nečasová, 2002, s. 39). Na základě této definice řadí mezi takové jednotky i frazeologii daného jazyka.

Dále rozlišuje tři přístupy ve výuce reálií a lingvorealíí cizího jazyka, a to přístup kognitivní, komunikativní a interkulturní. V rámci kognitivního přístupu

se ve výuce prezentují tzv. faktické reálie, tedy poznatky z historie, geografie či kultury daného národa. Komunikativní přístup výuky (lingvo)reálií si klade za cíl formovat komunikativní kompetenci žáků tak, aby byli schopni komunikovat adekvátně situaci. Cílem interkulturního přístupu je porozumění jiným kulturám, ale i sobě samému. Tyto přístupy se však nevyskytují odděleně, vzájemně se ve výuce prolínají.

2.1.2 Činnostně orientovaná výuka

V rámci komunikativní metody můžeme hovořit o takzvané činnostně zaměřené výuce. Již „Komenský chápal žáka jako bytost aktivní, samostatnou a svobodnou, která se světa a poznání zmocňuje vlastním přičiněním a aktivním spolupůsobením“ (Škoda, 2009, s. 73), což bylo v rozporu s tehdejšími vnímáním výuky.

Žák se stává aktivním činitelem výuky a role učitele se mění v rádce a pomocníka při procesu učení. Důležitým prvkem v takto zaměřené výuce je motivace a vytvoření bezpečného pracovního klimatu. Na druhou stranu nesmíme dopustit přetížení žáků. Je nutné při výuce střídat náročná produktivní cvičení s reproduktivními nebo relaxačními. Nemalou roli hrají v tomto konceptu i učební strategie, o kterých budeme hovořit v následující podkapitole.

Jedním ze současných trendů ve výuce cizího jazyka, právě vzhledem k její činnostní orientaci, lze považovat tzv. projektovou metodu. Ta rozvíjí nejen řečové dovednosti, ale i některé klíčové kompetence jako pracovní nebo sociální. Mimo jiné pomáhá žákům k autonomii a uvědomění si odpovědnosti za výsledek společné práce, i proto je nyní tato metoda považována za efektivní v rámci výuky cizích jazyků. Projektová výuka také skvěle umožňuje zaměřit se na individuální potřeby a zvláštnosti žáků (Janíková, 2011, s. 55-57).

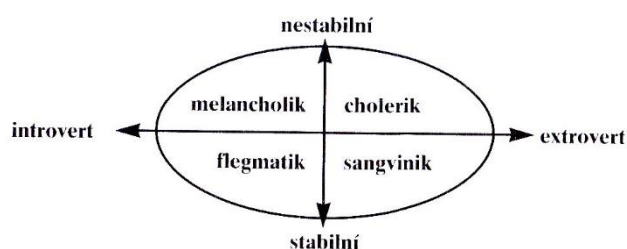
2.1.3 Výuka cizích jazyků zaměřená na individualitu žáka

Právě individualita žáka v současné době vstupuje do popředí. Každá osobnost má své specifické zvláštnosti, ať už charakterové nebo jiné. Mezi tyto individuální zvláštnosti patří faktory, které můžeme rozdělit do dvou skupin na 1) endogenní (vnitřní) a 2) exogenní (vnější) faktory. Do první skupiny patří

takové faktory jako věk, inteligence či způsobilost, afektivní proměnné (emoce, postoje, motivace), osobnost žáka, učební styly a strategie a prekoncept, tedy předchozí zkušenost žáka s učením se cizím jazykům. Ve druhé skupině nacházíme pojmy týkající se samotné výuky, např. interakci mezi učitelem a žáky nebo mezi žáky navzájem, kvalitu této interakce a v neposlední řadě i kontakt s cílovým jazykem a se společností daného cílového jazyka (Janíková, 2011, s. 52-53).

Z uvedených faktorů lze vyvodit, že některé z nich jsou snadno ovlivnitelné, jiné z nich nikoli. Některé jsou zkrátka dané a učitel je v rámci své výuky nedokáže měnit (např. věk žáků). Jiné faktory jsou částečně dané, ale pedagog je svým působením může ovlivnit, jedná se především o styly učení.

Jedním z nejméně proměnlivých faktorů jsou osobnostní charakteristiky žáka. Charakter ovlivňuje i přístup pedagoga k žákovi jako k individualitě. Nejčastěji používaným modelem typologie osobnosti je model H. J. Eysencka, který můžeme vyobrazit následujícím grafem (Choděra, 2006, s. 52):

„Jako nejpříznivější pro jazykové učení se jeví charakteristika ‚extrovert – stabilní – sangvinik‘, nejméně příznivě ‚introvert – nestabilní – melancholik‘“ (Choděra, 2006, s. 53). Otázkou zůstává, zda se tato problematika dá paušalizovat. Platí však, že introvertní žáci dávají přednost jasným a strukturovaným hodinám s detailním výkladem učitele a úlohám, ve kterých je méně aktivních činností. Těmto žákům dělá potíže navazování kontaktů s druhými lidmi. Naopak extrovertům iniciativa komunikace nečiní žádné potíže a při výuce dávají přednost kreativním úkolům. Z osobnostního typu žáka dále vyplývají i jeho strategie učení.

Strategie učení lze definovat jako „postupy většího rozsahu, jimiž žák uskutečňuje svébytným způsobem určitý plán při řešení dané úlohy“ (Janíková, 2011, s. 61). Tyto strategie se u jednotlivých žáků liší. Při zkoumání strategií učení si můžeme povšimnout určitých kognitivních schopností, například prostorového

vnímání, paměti, schopnosti analýzy nebo induktivního či deduktivního způsobu myšlení.

Při strategiích učení záleží i na dominanci pravé nebo levé mozkové hemisféry, jak bude konkrétní úlohy řešit a jak při jejich řešení bude úspěšný. Touto problematikou se zabývá věda zvaná neurolingvistika, která pro tento fenomén zavedla pojem lateralizace mozku.

Teorie lateralizace mozku vychází z hypotézy, že každá z mozkových hemisfér je zodpovědná za určitý druh operace, má různou funkci. Při zpracování jazykového kódu hrají roli obě části mozku. Zatímco levá mozková hemisféra se podílí na chápání morfologických a syntaktických struktur a analyzuje tedy jednotlivé jevy, pravá hemisféra dekoduje například neverbální složku komunikace jako intonaci, tempo řeči či gestikulaci a mimiku a zpracovává informace holisticky, jako celek. Vyučující by měl být schopen analyzovat, jaké typy úloh konkrétním žákům dělají potíže nebo které pro něj naopak překážky nepředstavují a přizpůsobit tomu svůj didaktický přístup. O problematice lateralizace mozku hovoří Lachout v publikaci *Výuka cizích jazyků* (Janíková, 2011, s. 16-22).

Přizpůsobení se žákovi však nezůstává pouze na rovině jeho učebních strategií nebo osobnostní typologii. Zvláště důležité je při výuce cizího jazyka zohledňovat případné specifické poruchy učení. Nelze samozřejmě obecně určit, jak k takovým žákům přistupovat, každý z nich má své obtíže a poruchy, proto je nutné je správně rozpoznat a přizpůsobit jim svůj přístup k žákovi. Ve většině případů se však doporučuje například nezařazovat žádné časově limitované úkoly a naopak využívat během výuky pohyb a různé jazykové hry. Celkově by měla výuka cizího jazyka směřovat k žakově autonomii a vést ho k sebereflexi, a to nejen ty s poruchami učení.

2.1.4 Autonomní učení

Mezi současnými trendy didaktiky cizích jazyků jsme výše uvedli i růst významu autonomního a celoživotního učení. Tento koncept „plně odpovídá výuce zaměřené na žáka“ (Janíková, 2011, s. 58). Zásadou tohoto přístupu je, že by žák měl postupně přebírat iniciativu v procesu sebevzdělávání a role učitele, potažmo školské instituce, by měla ustupovat do pozadí. Výsledkem tohoto dlouhodobého procesu by měl být co nejsamostatnější žák, který je schopen reflektovat svou práci. Žák by

měl pochopit, že učení se cizímu jazyku je celoživotní proces a že zdaleka nestačí institucionální vzdělání, měl by se zdokonalovat i „prostřednictvím kurzů, televizních a rozhlasových programů, štúdiom příruček, čítaním i odborných časopisov a pod.“ jak uvádí Tandlichová (2004, s. 76) v příspěvku *Možnosti a perspektívy rozvíjania autonómie učiaceho sa cudzí jazyk* ve publikaci *Svět cizích jazyků dnes*.

Autonomie vede rovněž k uvědomění si zodpovědnosti za svůj osobnostní rozvoj. Tento proces je rovněž postaven na schopnosti spolupráce, jež se v současné době věnuje v hodinách cizích jazyků stále větší pozornost v rámci projektové nebo skupinové práce.

Nesmíme zapomínat na důležitost role učitele v této koncepci výuky cizích jazyků. Schopnost učitele vést žáky k samostatnosti závisí i na jeho přístupu k autonomii, tedy v jaké míře jen on sám schopen se rozvíjet a reflektovat svou činnost. Autonomii nemůže žáka naučit pouze jeden učitel, mělo by jít o přístup více učitelů napříč jednotlivými disciplínami, se kterými se žák ve své školní docházce setkává. Autonomie by tedy neměla být rozvíjena pouze v hodinách cizích jazyků.

Zaměříme se nyní na to, jaké by měl mít autonomní žák charakteristiky (Kollárová, 2004, s. 77):

- žák pozná své potřeby a spolupracuje s učitelem při plnění vytyčených cílů,
- učí se ve třídě i mimo ni,
- umí pracovat s učebním materiálem,
- umí vyhledávat informace
- umí aktivně myslet,
- umí přizpůsobit strategie učení v případě potřeby zlepšovat proces učení,
- umí si rozvrhnout čas,
- nemyslí si, že učitel je Bůh, který mu „naleje“ schopnost komunikovat v cizím jazyce bez jeho vlastního přičinění.

Koncept autonomie je však třeba přizpůsobit konkrétní situaci. Zejména osobnosti učitele a žáka, jeho učebním strategiím a jeho sociokulturnímu prostředí.

Komunikativní metoda si klade za cíl připravit žáky pomocí řečových aktů na reálné situace, které mohou při komunikaci v cizím jazyce nastat. Jelikož se v autentickém projevu rodilých mluvčích často vyskytují frazémy, je důležité, aby jim žáci porozuměli a byli schopni na ně adekvátně reagovat. Toho dosáhneme především pomocí různých cvičení zaměřených na sémantiku často užívaných frazémů či porovnáním ruské frazeologie s českou, které jsou si v mnohých případech podobné.

2.2 Kurikulum výuky cizího jazyka ve vztahu k frazeologii

Pedagogické dokumenty, upravující výuku cizích jazyků na školách existují na rovině evropské, státní a školní. Na úrovni evropské poskytuje směrnice pro výuku cizích jazyků *Společný referenční rámec pro jazyky* (SEERJ). Tento dokument udává základní rámec pro tvorbu učebnic, kurikulárních dokumentů či pro přípravu mezinárodně uznávaných jazykových zkoušek. SEERJ rozlišuje 6 úrovní ovládnutí cizího jazyka, které jsou označeny vždy písmenem (A, B, C) ve spojení s číslicí (1 nebo 2). Nejvyšší úrovní zvládnutí cizího jazyka je úroveň C2, úroveň naprostého začátečníka se označuje jako A1. Pro každou z těchto úrovní dokument přesně definuje, co konkrétně má žák na úrovni ovládat.

Dokument však nevymezuje pouze lingvistickou stránku výuky cizího jazyka: „je třeba mít na paměti, že rozvoj komunikativního ovládnutí jazyka zahrnuje kromě čistě jazykových i další dimenze (sociokulturní uvědomění ...)“ (SEERJ, s. 7) Z pohledu SEERJ je při výuce cizího jazyka nutné osvojit si i další kompetence, které budou rovněž přispívat ke schopnosti komunikace. Žák tedy musí mít znalosti o okolním světě, znát, jak funguje. Ve vnímání objektivní skutečnosti mohou však u různých národů vznikat rozdíly, samozřejmě pouze v mezích daných podstatou skutečnosti, což by žák měl při osvojování cizího jazyka vnímat. Zřetelněji se však rozdíly projevují v sociokulturní sféře. SEERJ uvádí rozdíly, které mezi kulturami mohou vznikat, seskupeny do určitých oblastí života. Mezikulturní rozdíly vnímáme například v pravidlech stolování, systému sociální péče či ve vztazích mezi generacemi atp., tyto rozdíly by si žák při výuce cizího jazyka měl osvojit, aby lépe porozuměl příslušníkům daného národa. Při formování sociokulturní kompetence

hraje významnou roli také znalost konvencí v oblasti neverbálního vyjadřování, tedy řeči těla, ve které mohou vznikat mezi jednotlivými kulturami markantní rozdíly.

Frazeologie se v SERRJ přímo odráží v lexikální lingvistické kompetenci (s. 113), kde je přímo uváděna potřeba znalosti idiomů, přísloví a přirovnání. Dále se však v tabulce referenčních úrovní znalosti cizího jazyka specifikuje, že znalost takových pojmů se předpokládá až na úrovni C1 a C2. Dalšího průniku frazeologie si můžeme povšimnout v rámci sociolingvistické kompetence, která je úzce spjata se sociokulturní kompetencí. Jelikož je jazyk sociokulturním jevem, je nutné do výuky zařadit i „výrazy lidové moudrosti“ (SERRJ, 2002, s. 122), jak SERRJ nazývá frazeologickou oblast jazyka. Takové výrazy jsou „význačnou komponentou lingvistického aspektu sociokulturní kompetence“ a SERRJ k nim řadí: přísloví, idiomy, všeobecně známé citace, vyjádření: pověřivosti (zvláště pranostiky), postojů (jako jsou klišé) a hodnot.

Dalším pedagogickým dokumentem je *Rámcový vzdělávací program*, který specifikuje vzdělávací obsahy na státní úrovni. Jeho konkrétní realizací na školách je *Školní vzdělávací program*, který se následně odráží v učebních osnovách, tematickém plánu a samotných přípravách jednotlivých vyučovacích hodin.

V *Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia* se problematice výuce jazyků, a to jak mateřského, tak i cizích jazyků, věnuje podkapitola o vzdělávací oblasti „5.1 Jazyk a jazyková komunikace“ (RVP G, 2007, s. 12-21). Tato oblast má za úkol rozvíjet vyjadřovací a komunikační schopnosti žáků a komplexně tak utvářet jejich komunikativní kompetenci. Výuka cizích jazyků však tuto kompetenci přesahuje. Jazykové vyučování má vést k poznávání zvyků národů a kultur tak, aby je žáci respektovali. Úkolem tedy je rozvíjet jejich interkulturní kompetenci, čehož je možné dosahovat výukou reálií a lingvoreálií v hodinách cizích jazyků.

Konkrétní cíle výuky, vztahující se k sociokulturní a interkulturní kompetenci, cizího jazyka jsou v RVP pro gymnázia formulovány takto: „zvládnutí základních pravidel mezilidské komunikace daného kulturního prostředí a jejich respektování; utváření všeobecného přehledu o společensko-historickém vývoji lidské společnosti, který napomáhá k respektu a toleranci odlišných kulturních hodnot různých jazykových komunit.“ (RVP G, 2007, s. 13)

Frazeologie je v tomto dokumentu zařazena do očekávaných výstupů interaktivních řečových dovedností: „reaguje adekvátně a gramaticky správně v běžných, každodenních situacích užitím jednoduchých, vhodných výrazů

a frazeologických obrátů“ (RVP G, 2007, s. 20). Tato dovednost předpokládá znalost ustálených slovních spojení, jež jsou uvedeny v lexikologických jazykových prostředcích, které si žák má osvojit.

Posledním analyzovaným dokumentem je *Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky pro ruský jazyk* z roku 2014. Tento pedagogický dokument uvádí znalosti a dovednosti, které jsou ověřovány v rámci společné části maturitní zkoušky z ruského jazyka. Tyto znalosti a dovednosti vychází z charakteristiky úrovně B1 v SERRJ a celý dokument byl vytvořen v souladu s RVP. Maturitní zkouška je rozdělena do tří částí – didaktický test (ve kterém se prověřují receptivní dovednosti), písemná práce a ústní část.

Frazeologie se v tomto dokumentu odráží v části o řečových dovednostech, konkrétně u interaktivních dovedností při ústní části maturitní zkoušky. Nejedná se však o nutnost užití v projevu žáka, naopak se zkoušejícímu učiteli nedoporučuje užití málo běžných slovních obrátů a přílišnému množství idiomů, které by mohly bránit porozumění ze strany žáka. Dále se o frazémeh hovoří v části, která určuje, jaké jazykové prostředky by žák měl ovládat: „žák zná a dovede používat: lexikální prostředky včetně vybrané frazeologie.“ (Ruský jazyk, 2014, s. 11)

Všechny tyto pedagogické dokumenty neurčují pouze lingvistickou úroveň zvládnutí jazyka, dávají na zřetel i jiné aspekty výuky cizího jazyka, a to především sociokulturní a interkulturní kompetenci. Ačkoli *Společný evropský referenční rámec pro jazyky* na úrovni B1 nevyžaduje znalost frazémů, pedagogické dokumenty v rámci České republiky frazeologii do požadovaných znalostí okrajově zařazují, a to i v produktivní činnosti žáka. Proto se v následující podkapitole zaměříme na možnost realizace frazeologie ve výuce.

2.3 Využití frazeologie ve výuce

Hlavním důvodem pro zařazení frazeologie do výuky je snaha o pestrost jazykového projevu žáků. Nejedná se pouze o vyjadřování v mateřském jazyce, o bohatý a kultivovaný projev bychom se měli snažit i při komunikaci v cizím jazyce. Na elementární úrovni samozřejmě začínáme s jednoduchými jazykovými jevy, frazémy je vhodné zařazovat postupně a úměrně dosažené jazykové úrovni žáků. Pokud by porozumění frazému bránila nízká jazyková úroveň, žáci ztratí

motivaci sémantiku frazému dekodovat a navíc tento fakt může demotivovat učitele i od budoucích pokusů frazeologii do výuky zařadit, neboť se žáci budou domnívat, že pro ně porozumění frazémům v cizím jazyce nebude nikdy dostupné, což je bude od práce s frazémy odrazovat.

Výběr frazému závisí také na věku žáků. Především u frazémů spojených s historickým kontextem je třeba zvážit, zda měli žáci možnost se s danou událostí setkat v rámci dalších vyučovacích předmětů, popřípadě je nutné jim před prací s konkrétním frazémem informace týkající se této události doplnit.

Další otázka, kterou si musíme promyslet před zařazením frazeologie do výuky je, v jaké části hodiny frazémy využít. Model hodiny dle komunikativní metody uvádí Akišinová (Акишина, 2014, s. 28). Ta rozděluje vyučovací hodinu ruského jazyka, která by se podle jejího názoru měla vést především v ruském jazyce s občasnými vysvětlivkami v mateřštině, na pět základních částí. První částí hodiny mají být krátké rozhovory mezi učitelem a studenty, ale také mezi studenty navzájem, o tom, co se děje, co je nového, o tom, co se jich bezprostředně týká. Poté následuje druhá část, ve které by měl žákům sdělit něco učitel, nějaký příběh, na kterém by si žáci trénovali poslech.

Po této úvodní části hodiny přichází hlavní (třetí) část, kterou lze rozdělit na tři oddíly. V prvním oddíle se nové učivo prezentuje pomocí textu, ať už dialogického nebo monologického. Úkolem žáků je, aby porozuměli hlavní myšlence textu a byli schopni ho chápat v širších souvislostech. Poté se s textem začíná pracovat analyticky. Učitel se v druhém oddíle této části hodiny zaměřuje na jednotlivé gramatické nebo lexikální jevy, které buďto deduktivním, nebo induktivním způsobem žákům objasňuje. Ve třetím oddíle následují cvičení na procvičení těchto jevů a především samostatný jazykový projev žáků.

Čtvrtá část vyučovací hodiny by měla být věnována čtení a psaní a v poslední části hodiny by měla proběhnout reflexe, co se žáci naučili v hodině.

Frazeologii by bylo nejvhodnější zařadit v rámci třetí (hlavní) části hodiny. Konkrétně při podrobnější analýze lexikálních a gramatických jednotek textu. Nezbytné je však vybrat vhodný text pro práci s frazémy. Je samozřejmé, že texty pro žáky musíme vybírat s určitým cílem, což potvrzuje Akišinová (Акишина, 2014, s. 48): „надо отбирать тексты в зависимости от того, чему мы обучаем студентов“. Podle Akišinové (Акишина, 2014, s. 46-47) by se také měly zařazovat drobné autentické texty, jako jsou přísloví, citáty či pořekadla.

Doporučení pro výběr textu a pro práci s frazémy uvádí také Olejárová ve svém článku *Frazeologické jednotky na vyučování nemeckého odborného jazyka (Cizí jazyky. 2000/2001, č. 3, s. 83-85)*. Olejárová ve svém článku pro výuku frazeologie doporučuje autentické texty z novin a časopisů, krátké literární útvary nebo vtipy či reklamní texty a spoty. S frazémy se má pracovat v několika krocích. Zaprvé musí být žák schopen v textu frazeologickou jednotku rozpoznat – identifikovat. Pokud žák nerozpozná frazém v textu, překládá ho jako volné spojení, což je nežádoucí. Problém s identifikací vzniká především v případě, že frazém nemá ekvivalent v mateřském jazyce. Dalším krokem práce s frazémy je jejich porozumění. Těžce srozumitelné jsou takové frazémy, které vznikly v souvislosti s nějakou událostí. Jejich etymologie není žákům známa, a proto je pro ně obtížné jejich sémantiku rozkrýt. Posledním krokem ve výuce frazémů je nácvik jejich užití. Nejprve se musíme zaměřit na jejich význam a strukturu a zapamatovat si ji. Protože cílem práce s frazémy je nácvik jejich správného užití, musíme dbát i na jeho stylovou rovinu. Frazémy je nutné používat adekvátně situaci a takovým způsobem, aby nedošlo k nedorozuměním v komunikaci. Proto se má pracovat s autentickým materiálem, ve kterém jsou frazémy uvedeny v kontextu.

Frazémy není nutné si osvojovat pro aktivní užití, alespoň ne na počátečních úrovních výuky cizího jazyka. Jedná se spíše porozumění frazému v kontextu. Pro žáky základních a středních škol není podstatné umět ve svém projevu použít frazeologické obraty. Mnohem důležitější je, aby byli schopni srozumitelně vyjádřit, co chtějí. V pasivní podobě bychom však měli zařazovat frazeologii již od počáteční úrovně výuky cizího jazyka, a to z jiných důvodů než je aktivní osvojení této slovní zásoby. Frazeologie totiž podporuje rozvoj interkulturní kompetence, kterou je nutné rozvíjet již na základní škole. Proto je vhodné, především ekvivalentní frazémy, které se snáze dekodují, zařazovat již na základní škole a s výukou frazému poté pokračovat i na škole střední.

Současně s výběrem textu musíme přemýšlet o tom, jaké frazémy pro výuku vybrat. Podle Salačové „je třeba se řídit zjištěním, která přísloví studenti nejčastěji používají v našich specifických podmínkách“ (*Multidisciplinární aspekty utváření komunikativní kompetence při výuce jazyků*, 2002, s. 88). To souvisí s typem školy, kterou žák studuje a s kulturním prostředím, ve kterém bude daný jazyk používat. Pokud se například jedná o výuku na střední odborné škole zaměřenou na vzdělání v oblasti ekonomie, zaměříme se především na frazeologické jednotky, které

se užívají v obchodní korespondenci a v komunikaci administrativního charakteru. Při výběru frazémů nesmíme opomenout ani jejich frekvenci výskytu.

Konkrétní cvičení či aktivity, ve kterých se frazeologie cizího jazyka procvičuje, můžeme objevit v odborných publikacích, které se frazeologii cizích jazyků věnují. Na českém trhu jsou dostupné publikace pro výuku frazeologie jak ruského, tak i německého jazyka. *Ruská frazeologie pro Čechy* (Степанова, Мокиенко, 2008, 259 s.) se v první části věnuje teorii frazémů, ve druhé části uvádí frazémy rozděleny do tematických celků. Tyto celky jsou pojmenovány antonymy (např. mnoho – málo). V každém celku je uvedeno několik cvičení na procvičení daných frazémů. Cvičení jsou různá, žáci mají například vybrat vhodný frazém či přeložit frazeologické jednotky z českého do ruského jazyka. Převažuje však práce s textem. Žáci mají celkově porozumět textu, převyprávět ho vlastními slovy, nalézt v něm frazémy a ty pak následně vysvětlit či přeložit. Vzhledem k tomu, že texty jsou v celku dlouhé a nejsou určeny pro počáteční úroveň výuky, je vhodné tuto publikaci využít spíše na pokročilejší úrovni či na filologicky zaměřené vysoké škole.

Německé frazeologii se věnuje například publikace *Německé idiomy v praxi* (Kolečková, Hauptenthal, 2002, s. 223). Na rozdíl od předchozí publikace se zde vypouští teorie o frazeologii. Frazémy jsou zde rozděleny do 22 tematických celků, ve kterých jsou vždy uvedeny ekvivalentní varianty frazému v českém a poté v německém jazyce. Následují cvičení pro zapamatování a procvičení. Dále publikace obsahuje také souhrnná cvičení s řešením, česko-německý a německo-český slovníček frazémů, které byly v publikaci uvedeny.

Frazeologické jednotky dále můžeme procvičovat pomocí různých her, které působí jako motivační prvek ve výuce, kromě toho také pomáhá lepšímu zapamatování a automatizaci. Hry ve výuce z didaktického hlediska zkoumá a klasifikuje Akišinová (Акишина, 2014, s. 219-224):

- stolní hry – např. domino, karty atd. Používají se nejčastěji k automatizaci lexiky a gramatických forem. Tento typ her má vždy vítěze,
- soutěže – žáci mezi sebou soupeří, kdo co zvládne lépe,
- hry, při kterých používáme schémata či plány – k takovým hrám patří například plánování cesty pomocí mapy,

- cvičení, která mají za úkol mnohokrát zopakovat učební materiál (снежный ком),
- rozstříhané texty, které mají žáci poskládat,
- hádanky,
- folklórní hry,
- pohybové hry – pomáhají především žákům s pohybovým typem paměti,
- diskuse, olympiády apod.,
- hry pro rozvoj dovedností a paměti,
- dramatizace a hraní rolí.

V odborných publikacích je frazeologii věnován dostatek prostoru. V následující kapitole si rozebereme, v jaké míře jsou frazémy zastoupeny v učebnicích cizích jazyků, které jsou v běžné praxi používány.

3 Analýza učebních souborů z hlediska frazeologie

Pro analýzu učebnic byly vybrány učebnice pro výuku německého a ruského jazyka tak, aby byla zastoupena výuka na základních školách i na školách středních. Analyzované soubory jsou běžně používány v praxi pro výuku cizích jazyků.

Každý díl všech učebních souborů bude podrobně prohlédnut. Především se budeme koncentrovat na to, jak pracuje s frazeologií daného jazyka. Tato práce však může probíhat ve dvou rovinách. Učebnice může obsahovat cvičení zaměřená přímo na frazeologii, nebo se alespoň v textech pro čtení s porozuměním můžeme s jednotlivými frazémy setkat. Druhý jmenovaný způsob zastoupení frazeologie však nepočítá s další prací s frazémy, proto připadá např. vysvětlení významu frazémů na vyučujícího.

Za frazémy jsou při analýze považovány všechny jednotky splňující vlastnosti frazémů, tedy stálost, reprodukovatelnost, expresivnost a sémantickou ucelenost a odpovídají rovněž klasifikaci frazémů Vinogradova, Čermáka a dalších (viz kapitoly 1.2 a 1.3).

3.1 Učební soubory pro výuku ruského jazyka

3.1.1 Učební soubor *Raduga po-novomu*

Tento pětidílný učební soubor směřuje výuku ruského jazyka na úroveň B1 podle SERRJ, tedy na úroveň státní maturitní zkoušky. Každý díl obsahuje učebnici, pracovní sešit, příručku pro učitele a nahrávky na CD. Soubor je určen pro naprosté začátečníky. Ačkoli je koncipován primárně pro výuku na střední škole, běžně se využívá i na základních školách.

- 1. díl – První díl učebního souboru nepředpokládá žádné předchozí znalosti z ruského jazyka. Učebnice se věnuje základním tématům jako představování, naše rodina, práce apod. Frazeologii v tomto díle zastupují jazykolamy. Konkrétně se jedná o následující jazykolamy v rozšiřujícím žlutém rámečku (s. 19):

- *Карл у Клары украл коралы, а Клара у Карла украла кларнет,*
- *Дали Лене пластилин. Лена лепит апельсин,*
- *Мама Милу мылом мыла. Мила мыла не любила.*

Žáci mají mezi sebou soutěžit, kdo se zvládne tyto jazykolamy naučit a rychleji přednést.

- 2. díl – Tento díl zahrnuje témata jako škola, nákupy, Moskva a Petrohrad či Praha. Bohužel se zde však nevyskytují žádná cvičení věnovaná frazeologii.

- 3. díl – Tento díl již přechází na úroveň A2 podle SERRJ. Zahrnuje témata: vzhled a charakter člověka, oblečení nebo počasí. Oproti předchozímu dílu učebního souboru se frazeologii věnuje podstatně více. Především v rozšiřujících materiálech ve žlutém rámečku označených symbolem trička s nápisem XXL. Nejprve se setkáváme se cvičením (s. 33), ve kterém mají žáci za úkol najít odpovídající ekvivalenty frazémů v českém jazyce, řešení by mohlo vypadat následovně:

- *У моей мамы золотые руки – Moje máma má zlaté ruce,*
- *Якуб не видит дальше своего носа – Jakub si nevidí na špičku nosu,*
- *Наташа сегодня встала с левой ноги – Nataša dnes vstala levou nohou,*
- *Зузана знает Прагу, как свои пять пальцев – Zuzana zná Prahu jako své boty,*
- *Дима по уши влюблен в Зузану – Dima je po uši zamilován do Zuzany.*

Podruhé se s frazémy setkáváme na začátku třetí lekce (s. 50), věnované oblečení. Jednotlivé frazémy jsou zde doprovázeny ilustracemi a žáci mají vyhledat jejich význam. Jedná se o frazémy: *По одежде встречают, по уму провожают* (tento frazém říká, že první dojem člověk udělá tím, jak vypadá, až poté si lidé všímají jeho znalostí nebo schopností a vlastností); *Дело в шляпе* (frazém se užije v případě, že něco je již téměř dokončeno); *Работать спустя рукава* (ten, o němž

frazém použijeme, se staví k práci ledabyle a nezodpovědně); *Смотреть на все сквозь розовые очки* (v českém jazyce tomuto frazému odpovídá *mít nasazené růžové brýle*); *Своя рубашка ближе к телу* (český frazém zní *bližší košile než kabát*).

Dále se přísloví vyskytují v dalším rozšiřujícím materiálu (s. 79), ve kterém mají žáci vysvětlit následující ruské frazémy:

- *Не имей сто рублей, а имей сто друзей.*
- *Легко друзей найти, да трудно сохранить.*
- *Друг познается в беде.*
- *Старый друг лучше новых двух.*

Posledním cvičením (s. 118/ cv. 1.1), které se věnuje ruské frazeologii, je zaměřeno na užití správného frazému v kontextu. Na výběr jsou následující frazémy:

- *как снег на голову* (z čistého nebe),
- *бросать слова в ветер* (mluvit do větru),
- *идет, куда ветер дует* (kam vítr, tam plášt'),
- *льет как из ведра* (líje jako z konve),
- *мороз по коже пробегаем* (z toho má člověk husí kůži),
- *метать громы и молнии* (metat hromy a blesky),
- *взойдет солнце и над нашими воротами* (slunce zase jednou vyjde).

• 4. díl – Tento díl učebního souboru zakončuje úroveň A2. Věnuje se například tématu ekologie či návštěvě cizí země. Bohužel se v tomto díle nevyskytuje cvičení věnované frazeologii, přesto se zde v textech objevuje například frazém *ни в коем случае* (s. 39).

• 5. díl – Poslední díl tohoto učebního souboru by měl žáky připravit na úroveň B1 dle SERRJ, tedy na úroveň státní maturity z ruského jazyka. Přestože se již jedná o pokročilou úroveň znalosti jazyka, s frazeologií se v učebnici neparacuje. Je zde však induktivně zpracována problematika internacionalizmů, která je využitelná

nejen v rámci jedné vyučovací hodiny, ale překračuje i hranici vyučovacího předmětu a žáci mohou tuto znalost prakticky využít.

Učební soubor *Raduga po-novomu* pracuje s frazeologií již od počáteční úrovně výuky, a to formou jazykolamů. Na nich si žáci procvičují výslovnost pro Čechy složitějších jevů zvukové stránky ruského jazyka, kromě toho jsou pro ně také zpestřením výuky a motivací. Třetí díl tohoto učebního souboru pracoval s frazeologií ze všech analyzovaných učebnic nejvíce. Ve cvičeních zaměřených na frazémy se věnuje jejich významu, kontextovému užití či ekvivalenci s českými frazémy. V učebním souboru se věnuje pozornost frazeologii především ve cvičeních tomu určených, s frazémy v textech pro čtení s porozuměním se setkáváme zřídka.

3.1.2 Učební soubor *Klass!*

Každý ze tří dílů učebního souboru *Klass!* je koncipován jako učebnice s integrovaným pracovním sešitem v zadní části, k učebnici je také vždy připojena sada CD s audionahrávkami textů a některých cvičení. Tento učební soubor je určen k výuce ruského jazyka zejména na středních školách a gymnáziích. Učební soubor je určen pro začátečníky a každý díl má za úkol zlepšit jejich jazykové znalosti o jednu úroveň, první díl tedy odpovídá úrovni A1 podle SERRJ, druhý díl úrovní A2 a výstupní úrovní třetího dílu a tedy i celého souboru je úroveň B1, která je požadovanou úrovní u státní maturitní zkoušky z cizího jazyka.

- 1. díl – V celém prvním díle tohoto učebního souboru (celkem 96 stran) se setkáme s frazeologií jen dvakrát. O zařazení do výuky lze však mluvit pouze v jednom případě, neboť v případě druhém je použit frazém jako název opakovací lekce „*Повторение – мать учения.*“ Odpovídajícím frazémem v českém jazyce je *Opakování je matka moudrosti*. Frazeologii okrajově zařazuje pouze jediné cvičení učebnice (s. 77/ cv. 4c), kde mají žáci vybrat odpovídající variantu ruského frazému v českém jazyce. Konkrétně se jedná o frazémy: *Просто пальчики облизешь!* a *У меня уже слюнки текут!*

- 2. díl - S rostoucí úrovní znalostí žáků se frazeologie v tomto učebním souboru zařazuje stále více. V zadáních úkolů se již nesetkáváme s termíny frazém nebo frazeologismus, nýbrž se známějšími výrazy pro žáky, jako přísloví či pořekadlo. Několik frazémů je opět použito jako název celé lekce, a to jak v prvním díle pro opakovací lekce „*Повторение – мать учения*“, tak také pro další lekce, například lekce 16 má název „*По одежке встречают, а по уму провожают*“ a lekce č. 17 je označena frazémem „*Делу время, а потехе – час*“. Většina frazémů se vyskytuje v autentických dialozích nebo monolozích, jako je tomu například v textové bublině u přiřazovacího cvičení (s. 22/cv. 1), kde je do výpovědi postavičky zařazen frazém *Сделал дело – гуляй смело*, který se pak později vyskytuje v učebnici ještě několikrát. Další frazém nalezneme v dialogu (s. 38/cv. 13), a to *На вкус и цвет товарищей нет*. V jiném dialogu se setkáváme s frazémem *Завтрак съешь сам, обед раздели с другом, а ужин отдай врагу* (s. 66/cv. 1), kde mají žáci v jedné části cvičení za úkol tento frazém vyjádřit v češtině. V učebnici se vyskytují i cvičení zaměřené výhradně na frazeologii. Jako například cvičení (s. 18/ cv. 17), jehož zadání zní: *Что на уме, то и на языке*. Žáci mají za úkol najít české ekvivalenty k následujícím příslovím: *Скажи мне, кто твой друг, и я скажу кто ты; Что на уме, то и на языке; Его трудно вывести из себя; Он видит людей насквозь; Она/он – душа компании*. V druhé polovině učebnice nalezneme ještě dvě cvičení zaměřená na frazeologii (s. 67/ cv. 4; s. 94/cv. 19). Tato cvičení mají stejný nadpis: „*Пословицы*“. Vysvětlete česky význam těchto přísloví a pořekadel. Znáte v češtině podobná?“

- Cvičení 4 na s. 67 se soustřeďuje na frazémy na téma zdraví:
 - *Если человек здоров – он уже не беден.*
 - *В здоровом теле – здоровый дух.*
 - *Человек от лени болеет, а от труда здоровеет.*
 - *Больному и золотая кровать не поможет.*
 - *Здоровье и счастье не живут друг без друга.*
- Cvičení 19 na s. 94 obsahuje následující frazémy:
 - *Делу время, а потехе – час.*
 - *Сделал дело – гуляй смело.*

- *Деньги пропали – наживешь, время пропало – не вернешь.*
- *Не хлебом единым жив человек.*

Tyto frazémy jsou využity i v následujícím fonetickém cvičení (s. 95/cv. 1).

- 3. díl – Také třetím dílem nás provází frazeologický název opakovacích lekcí „*Повторение – мать учения.*“ Název lekce č. 21 je rovněž idiomatičtý a zní: „*Терпенье и труд все перетрут.*“ V tomto díle na rozdíl od předchozích chybí cvičení věnovaná výhradně frazeologii.

Zatímco v prvním i druhém díle tohoto učebního souboru nalezneme cvičení věnovaná výhradně ruské frazeologii, ve třetím díle se s frazémy setkáváme pouze v názvech lekcí. Největší počet cvičení (celkem 4) věnovaných frazeologii obsahuje druhý díl souboru *Klass!*. Vybrané frazémy mají většinou propoziční charakter a úkolem žáka je dekodovat jejich význam a uvést ekvivalentní frazém v českém jazyce.

3.1.3 Učební soubor *Pojechali*

Učební soubor *Pojechali* je určen primárně pro žáky základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Soubor je šestidílný, každý díl obsahuje učebnici, pracovní sešit, metodickou příručku a nahrávky na CD. První dva díly lze nahradit tzv. *Rychlým startem*. Řadu doplňují čítanky a zpěvník. Výstupní úroveň souboru je B1/B2 podle SERRJ. Ačkoli je soubor určen pro žáky základních škol, dosahuje úrovně státní maturitní zkoušky z cizího jazyka a může tak napomoci při přípravě žáků středních škol k maturitní zkoušce z ruštiny.

- *Pojechali Rychlý start* – Jelikož se v tomto případě jedná o učebnici pro naprosté začátečníky, věnuje se především fonetické a grafické stránce jazyka. Frazém je zde přítomen pouze pro zajímavost a dokreslení ruské kultury. Konkrétně se jedná o frazém *как будто ореху щелкает* (s. 82), čemuž v českém jazyce odpovídá frazém *jako když bičem mrská*. Žákům je vysvětleno, že v Rusku je druh lískových ořechů, které mají tenkou slupku, a proto se dají snadno rozlousknout.

- 1. díl – I přesto, že se jedná o naprostý začátek výuky cizímu jazyku, zařazuje učebnice frazeologii. Především se jedná o jazykolamy z tzv. „předazbukového“ období, se kterými se žáci seznamují v rámci 2. lekce pouze v mluvené podobě, všechny jsou pak v písemné formě uvedeny vzadu v učebnici (s. 76):

- *Саша шапкой шишку шишб.*
- *Еле-еле Лена ела, есть от лени не хотела.*
- *Поезд едет скрежеща:
Же – че – ша, же – че – ша,
Же – че – ша, же – че – ша.*
- *Не жалела мама сына. Мама сына мылом мыла.*
- *Щи да каша – пища наша; У ежа ежата, у ужа ужата.*

Dále se jedná o následující rozpočítadla:

- *Раз, два, три, четыре, считаем дыры в сыре. Если в сыре много дыр, значит, вкусным будет сыр. Если в нем одна дыра, значит, вкусным был вчера. (s. 72)*
- *Аты – баты или солдаты,
Аты – баты на базар.
Аты – баты что купили?
Аты – баты самовар.
Аты – баты сколько дали?
Аты – баты рублей... (s. 65)*
- *Шла коза по мостику
и махала хвостиком,
зацепила за перила,
прямо в речку угодила,
кто не верит? Это он.
Выходи из круга вон. (s. 57)*

- 2. díl – Druhý díl učebního souboru opět zařazuje frazémy, konkrétně se jedná o jazykolamy *Бил баран на базаре в барабан.* (s. 24) a *Добры бобры пошли в боры.* (s. 49) Dále uvádí různé říkanky, např. následující, známá u nás jako „Zlatá brána“ (s. 68):

- **Воротца**

*Дорогие господа,
Проходите в ворота!
Первой мать пройдет,
Всех детей проведет.
Первый раз прощается,
Второй раз запрещается,
А на третий раз -
Не пропустим вас.*

- 3. díl – V části lekcí s názvem „На радость и для развлечения“ se často objevuje práce s ruskou frazeologií. Například mají žáci najít ekvivalentní přísloví k ruským (s. 28): *Доброе начало, половина дела!* a *Дело без конца, что кобыло без хвоста!* V této části se také často vyskytují jazykolamy:

- *Ушел Прокоп, кипел укроп, пришел Прокоп, вскипел укроп.*(s. 28)
- *Съел толодец тридцать три пирога с пирогом да все с творогом.* (s. 28)
- *Три сороки – тараторки тараторили на горке.* (s. 63)
- *Под солнышком выросли подсолнухи.* (s. 63)
- *Кошка-крошка на окошке, кашку кушала по крошке.* (s. 63)
- *Расскажите про покупки. Про какие про покупки? Про покупки, про покупки, про покупочки мои.* (s. 80)
- *Карл у Клары украл кораллы.* (s. 101)

- 4. díl - Tento díl již neobsahuje část pro rozptýlení a zábavu žáků „На радость и для развлечения“, kde se objevovalo velké množství frazémů, přesto

se zde s frazeologií pracuje. V textu k porozumění (s. 39) můžeme najít frazém *у нее доброе сердце* (v českém jazyce plně ekvivalentní frazému *má dobré srdce*). S tímto frazémem pracuje učebnice i dále, ptá se žáků, co si myslí autor textu, zda opravdu má dobré srdce a jestli je to myšleno ironicky, pokud to někdo o někom řekne. Další frazém je součástí obrázku (s. 41), na kterém jsou vyobrazeny závody sportovců, jedná se o frazém *ни пуха ни пера!* (v češtině odpovídá frazém *Zlom vaz!*), který se vyskytuje ještě i v následujícím textu. O několik stran dále (s. 46) je dokonce okomentována etymologie tohoto frazému v rámečku.

- 5. díl – V tomto díle (s. 70) je cvičení věnované frazeologii. Vždy je uveden frazém a česky je vysvětlena jeho sémantika. Kromě toho jsou tu i ilustrace. Jedná se o frazémy: *махнуть рукой* (v českém jazyce mu odpovídá frazém *mávnout nad něčím rukou*), *вбивать в голову* (dá se do češtiny přeložit jako *vtloukat si do hlavy*), *медведь на ухо наступил* (tento výraz řekneme o člověku, který nemá hudební sluch nebo špatně slyší), *мурашки бегают по спине* (význam tohoto frazému je, že se dotýčný bojí), *держат себя в руках* (tento frazém znamená ovládat se), *смотреть сквозь пальцы* (významově ekvivalentní frazém v českém jazyce zní *přít houřit oko*), *по пальцам можно посчитать* (něčeho je velice málo), *выбросить из головы* (v českém jazyce mu odpovídá frazém *vypustit z hlavy*). Poté mají žáci doplnit tyto frazémy do textu a vymyslet situaci, ve které vhodně použijí frazém.

- 6. díl – V tomto díle je rovněž otištěno cvičení s frazémy. Jedná se o text k porozumění (s. 26), který vykládá etymologii frazémů, kromě toho také vysvětluje jejich význam. Frazémy jsou spjaty tematicky s Moskvou, proto se v české frazeologii nevyskytují. Jedná se o následující frazémy: *у черта на куличках*; *положить дело в долгий ящик*; *без дураков, во всю ивановскую*.

V každém díle tohoto učebnicového souboru nalezneme alespoň zmínku o nějakém ruském frazému. V *Pojechali Rychlý start* je žákům vysvětleno, proč se v Rusku může použít místo přirovnání *jako když bičem mrská* frazém *как быдто ореху целкает*.

První dva díly tohoto učebního souboru obsahují řadu jazykolamů, rozpočítadel a říkanek, jejichž hlavním úkolem je seznámit žáky se zvukovou

podobou ruského jazyka. Ve třetím díle *Pojechali* nalezneme kromě jazykolamů také cvičení zaměřené na ekvivalenci přísloví. Čtvrtý a šestý díl zahrnuje frazeologii v rámci textů k porozumění, ve kterých pojednává o jejich etymologii. Pátý díl věnuje pozornost frazeologii ve cvičení zaměřeném na užití frazému ve správném kontextu.

3.2 Učební soubory pro výuku německého jazyka

3.2.1 Učební soubor *Schritte international*

Tento soubor určený pro výuku německého jazyka se skládá z 6 dílů. Každý díl obsahuje učebnici s připojeným pracovním sešitem, audionahrávky na CD, slovníček a metodickou příručku pro učitele. Jedna úroveň jazykové znalosti, podle Společného evropského referenčního rámce, je rozdělena do dvou dílů. Tak například znalost prvního a druhého dílu učebního souboru má žákům zajistit jazykovou úroveň A1. Výstupem po posledním dílu učebnice by tak měla být úroveň B1, která se předpokládá pro složení společné části maturitní zkoušky z cizího jazyka, zároveň připravuje žáky i na složení jazykových certifikátů z němčiny. Soubor má rovněž internetovou podporu, kde nalezneme další cvičení, hry či texty.

Rozeberme si nyní, zda jednotlivé díly učebnice zařazují některé úlohy zaměřené na frazeologii daného jazyka.

- 1. díl – Tento díl je určen naprostým začátečníkům. Učebnice je členěna do 7 lekcí. Každá z nich začíná dvojstranou s poslechem doplněným fotkami. Následují úseky A-E, ve kterých se žáci seznamují s novou látkou, procvičují ji a zahrnují všechny řečové dovednosti. Poté je zařazena strana s přehledem užitých obrátů a struktur. Lekci uzavírá zábavná aktivita s herními prvky. Takovou koncepci najdeme v každém díle tohoto učebního souboru. Analýzou tohoto dílu bylo zjištěno, že na počáteční úrovni zde není frazeologie do výuky v rámci učebnice zařazena. Využití frazeologie v hodinách tak zůstává na iniciativě vyučujících.

- 2. díl - Druhý díl je druhou částí učebního souboru a zároveň druhou částí pro osvojení jazykové úrovně A1 podle SERRJ. Do tohoto dílu autoři frazeologii zařadili. Frazém *Der Kunde ist König*, tedy v překladu *naš zákazník – náš pán*, se stal

názvem celé 12. lekce, která se věnuje tématu nakupování. Ačkoli v rámci této lekce nenalezneme cvičení, které by byly zacíleny na osvojení cizojazyčné frazeologie, učitel může navázat na název lekce a frazeologii pomocí vlastních příprav do hodin německého jazyka zařadit. Na konci 10. lekce je dvojstrana (s. 36-37) s názvem „Zwischenspiel“ věnovaná frazeologii. Konkrétně jsou zde v kontextu užity propoziční frazémy s komponenty částí lidského těla, což navazuje na téma celé lekce, která je věnována zdraví a lidskému tělu. Žáci mají za úkol tyto frazémy přiřadit k obrázkům, které frazémy ilustrují. Tyto ilustrace však nejsou vyobrazením sémantiky frazému, ale jeho doslovné podoby.

- 3. díl – Tento díl učebního souboru *Schritte international* přechází na další úroveň znalosti cizího jazyka (konkrétně A2 podle SERRJ). Ačkoli se ve třetím díle nevyskytuje žádné cvičení, týkající se frazeologie, frazémy jsou součástí textu pro čtení s porozuměním. Jedná se o text (s. 30) zařazený do lekce věnované tématu jídla a pití s názvem *Morgens essen wie ein Kaiser, mittags wie ein König und abends wie ein Bettelmann* (v češtině zní tento frazém následovně: *Snídani sněží sám, o oběd se rozděl s přítelem a večeri dej nepříteli*).

- 4. díl – Čtvrtý díl je druhou částí na cestě k úrovni A2 (podle SERRJ). V tomto díle se rovněž nevyskytuje cvičení cíleně věnované frazeologii, přesto se v textech učebnice několikrát s frazémami setkáme. V textu (s. 57) určenému ke čtení s porozuměním je zařazen frazém *etw. steht bei jemandem an erster Stelle* (konkrétně v podobě *die Sicherheit steht bei uns an erster Stelle*). V názvu cvičení (s. 62/ cv. C2) je užito frazém *Der Kunde ist König*. Posledním frazémem, který je v učebnici otištěn je frazém *Schritt für Schritt* (s. 76), který je součástí textu pro žáka, pomocí kterého si uvědomí, co se v průběhu práce s touto učebnicí dozvěděl. Cílená práce s frazeologií německého jazyka však opět zůstává na iniciativě vyučujících.

- 5. díl – V tomto díle učebního souboru se setkáváme s frazémami, ačkoli ne přímo ve cvičeních zaměřených na výuku frazeologie. Užívanými ustálenými spojeními jsou například *auf jeden Fall - v každém případě* (s. 25) či *auf die Nerven gehen - lézt někomu na nervy* (s. 48). Taková idiomatická spojení se vyskytují v textech k porozumění nebo ve cvičeních k těmto textům. Na konci 3. Lekce (s. 41),

kteřá je věnována tématu zdraví a krásy, se v kvízu pro žáky vyskytují tři přísloví – *Echte Schönheit kommt von innen*. (v českém jazyce mu odpovídá rčení, že *Pravá krása se skrývá uvnitř.*); *Wer schön sein will, muss leiden*. (říká se, že *Pro krásu se musí trpět.*); *Schönheit und Verstand sind selten verwandt*. (toto přísloví praví, že krásní lidé nebývají většinou nejchytřejší) – žák si má vybrat přísloví, které je mu nejbližší.

- 6. díl – V textech určených ke čtení s porozuměním se opět opakovaně vyskytují frazémy jako *Tag für Tag* (s. 24) - v českém jazyce ekvivalentní výrazu *den za dnem*; *auf keinen Fall* (s. 14) - tomuto frazémů odpovídá české spojení *v žádném případě* či *Schritt für Schritt* (s. 72) - znějící v českém jazyce: *krok za krokem*. Na úvodní dvojstraně desáté lekce (v tomto díle v pořadí třetí, ale desáté lekce úrovně B1) žáci pracují s příslovími (s. 29). Jsou tázáni, zda uvedená přísloví znají a zda existují taková přísloví také v jejich mateřském jazyce. Konkrétně se jedná o frazémy: *Ein Unglück kommt selten allein*; *Das ist nicht mein Tag* a *Aller guten Dinge sind drei*. Tyto frazémy mají v českém jazyce ekvivalentní frazémy, a to *neštěstí nechodí nikdy samo*; *dnes nemám svůj den* a *do třetice všeho dobrého*. Dále se v tomto díle setkáváme s frazémem, a to se rčením *Andere Länder, andere Sitten* (s. 44), jehož úplným ekvivalentem je české přísloví *jiný kraj, jiný mrav*. S tímto frazémem učebnice dále nepracuje, práce s frazémem tedy závisí na iniciativě vyučujícího. Na samém konci učebnice (s. 76) se žáci setkávají s frazémem *jemandem die Daumen drücken* (plně ekvivalentní českému *držet někomu palce*). Tímto způsobem přejí autoři učebnice žákům, aby se jim dobře dařilo v dalším studiu a zvládli úspěšně zkoušku, na kterou se s tímto učebním souborem připravovali.

V tomto šestidílném učebním souboru se v názvech lekcí či v textech k porozumění se frazémy v nějaké podobě vyskytují. Nelze však pokaždé hovořit o tom, že by učebnice cíleně žáky seznamovala s frazeologií německého jazyka. Aktivity zaměřené na frazeologii nalezneme ve *Schritte international* pouze dvě. Ve druhém díle je cvičení na přiřazení frazémů k obrázkům a v posledním díle se jedno cvičení věnuje významu a překladu německých frazémů.

3.2.2 Učební soubor *Macht mit!*

Učební soubor *Macht mit!* je třídílný, každý díl svým rozsahem odpovídá 180-200 vyučovacím hodinám. Učebnice je určena pro výuku německého jazyka jako druhého cizího jazyka na základních školách nebo v odpovídajících ročních víceletých gymnáziích. Na konci třetího dílu učebního souboru by tedy měl žák dosáhnout úrovně A1-A2. Každý díl je rozdělen do šesti tematických okruhů, každý odpovídá přibližně deseti vyučovacím hodinám. První díl učebnice je navíc uveden vstupním audioorálním kurzem.

Učební soubor obsahuje knihu pro žáka, knihu pro učitele a pracovní sešit. Knihu pro žáka doplňuje tematický, abecední německo-český a česko-německý slovník. Kniha pro učitele slouží zároveň jako metodická příručka. Pracovní sešit navazuje na učebnici (různá cvičení na procvičení probírané látky), obsahuje rovněž přehled gramatického učiva. Všechny audionahrávky na CD jsou namluveny rodilými mluvčími. Učební soubor také disponuje internetovou podporou, kde nalezneme přílohy, testy a plakáty.

- 1. díl – Tento díl má za úkol žáky naučit základy cizího jazyka. Na začátku se tedy věnuje pozornost především fonetickému kurzu, představování a základním frázím pro rozhovor – pozdravy a fráze pro rozloučení. Dále obsahuje počáteční díl učebního souboru fráze pro přání k Vánocům, narozeninám apod. Nicméně cvičení, která by se týkala frazémů jako takových, bohužel nezařazuje.

- 2. díl – Stejně jako první díl je druhý díl odpovídá jazykové úrovni A1 podle SERRJ. V tomto díle však nalezneme stranu (s. 39), která se věnuje výuce frazémů. V prvním kroku mají žáci za úkol přiřadit frazémy (spíše jejich doslovný překlad) k odpovídajícím vtipným ilustracím. Ve druhém kroku se již pracuje s jejich skutečným významem, nejde tedy o doslovný překlad slov, ale o jejich přenesený význam. Žáci mají frazémy správně doplnit do kontextu. Konkrétně se jedná o frazémy *die Beine in die Hand nehmen* (tento frazém se použije v situaci, kdy si musíme pospíšet), *auf den Ohren sitzen* (v českém jazyce existuje ekvivalentní frazém *sedět si na uších*), *ein Auge zudrücken* (existuje ekvivalentní frazém v češtině *přimhouřit oko*), *einen Farsch im Hals haben* (do českého jazyka můžeme přeložit frazémem *mít v krku knedlík*), *ein Brett vor dem Kopf haben* (tento frazém je vhodný

v situaci, kdy něčemu nemůžeme porozumět), *zwei linke Hände haben* (český frazém zní rovněž *mít obě ruce levé*).

- 3. díl – Tento díl učebního souboru je přechodným dílem mezi úrovněmi A1 a A2. Ačkoli se v tomto díle nevyskytuje žádné cvičení zaměřené přímo na výuku frazeologie, nalezneme několik frazémů v textech určených pro čtení s porozuměním. Konkrétně se jedná například o frazémy *Tag für Tag* (*den za dnem*) či *etw. geht mir auf die Nerven* (v českém jazyce ekvivalentní frazému *něco mi leze na nervy*).

Učební soubor *Macht mit!* zařazuje frazeologii cíleně pouze ve druhém díle – žáci mají přiřadit k frazémům ilustrace, poté již pracují s jejich významem a užívají frazémy v kontextu. Třetí díl obsahuje idiomy pouze v textech, ale dále s nimi ve cvičeních nepracuje.

3.2.3 Učební soubor *Ping-pong*

Tento učební soubor je určen pro mladé lidi, kteří se chtějí naučit německý jazyk, ať už v německy mluvících zemích či v zahraničí. Učebnice nevyžadují žádné předchozí znalosti a mají za úkol připravit účastníky kurzu na zkoušku z německého jazyka na úrovni B1 podle SERRJ. Učební soubor je třídílný, každý díl učebního souboru je rozdělen do dvanácti lekcí a obsahuje učebnici, pracovní sešit s testy umožňující kontrolu svých vlastních znalostí, dále 2 CD s poslechovými texty k učebnici a 1 CD k pracovnímu sešitu a v neposlední řadě doplňuje soubor také příručka pro učitele s testy a předlohami ke kopírování.

- 1. díl – První díl souboru obsahuje základní tematické celky jako rodina, záliby, škola apod. Učebnice je rozdělena do tří větších celků, každý z nich má 4 lekce. První okruh se týká bezprostředně žáka a jeho blízkého okolí, druhý okruh je zaměřen na školu, spolužáky a další kamarády, třetí okruh se věnuje volnému času a jídlu. Jelikož je však tento díl naprostým začátkem ve výuce německému jazyku, nevyskytují se v něm žádné frazémy, a to bohužel ani v jednotlivých dialogích či textech k porozumění.

- 2. díl – Druhý díl tohoto učebního souboru je také rozdělen do tří větších tematických celků po čtyřech lekcích. První téma je zaměřeno na volný čas, především na téma hudby a sportu, druhé téma se věnuje domácnosti, přátelům a módě, třetí cestování. V textech, které slouží ke čtení s porozuměním, případně v textech písní najdeme několik frazémů. Jedná se například o frazém *auf keinen Fall* (v žádném případě v českém jazyce), který se objevuje v textu (s. 39) a v e-mailu (s. 99), či o přirovnání *Ich fahr‘ runter wie Blitz. (Jedu dolů jako blesk.)* v textu písně na (s. 18).

- 3. díl – v posledním díle tohoto učebního souboru je frazeologie zastoupena například následujícími frazémy: *auf jeden Fall* (s. 31) - v každém případě; *auf die Nerven gehen* (s. 61) - jít někomu na nervy. S těmito frazémy však učebnice dále nepracuje a žádné cvičení věnované pouze frazeologii se v učebnici nevyskytuje.

Učební soubor *Ping-pong* jako jediný ze souborů vybraných pro analýzu neobsahuje žádné cvičení pro žáky věnované frazeologii. Frazémy se vyskytují v souboru pouze v textech, nikdy se však autoři učebnice nezaměřují na jejich didaktické zpracování.

3.3 Shrnutí analýzy

Obecně můžeme konstatovat, že míra výskytu frazémů v učebnicích není příliš vysoká. Pokud však učební soubory frazeologii do výuky cizího jazyka zařazují, děje se tak na všech úrovních znalosti cizího jazyka. Avšak charakter frazémů i práce s nimi se značně liší.

V učebních souborech pro výuku ruského jazyka se na úrovni A1 žáci setkávají s různými jazykolamy, říkankami či rozpočítadly. S takovými aktivitami nejvíce pracuje učební soubor *Pojechali*, naopak v učebních souborech pro výuku němčiny se s nimi prakticky nesetkáváme. Způsob práce s frazeologií se značně mění na úrovni A2 (např. ve 3. díle učebního souboru *Raduga po-novomu*, ve 2. díle učebního souboru *Klass!* a ve 3. díle *Pojechali*), kde se pracuje s významem

frazémů, vyhledávají se a uvádí vhodné ekvivalenty z českého jazyka a je pozornost věnována i užití frazému ve správném kontextu.

V učebních souborech pro výuku německého jazyka se s frazeologií pracuje již na úrovni A1 (například v *Macht mit 2!* či *Schritte international 2*). Nicméně se nejedná o zařazení jazykolamů či říkanek, ale o práci s významem frazémů, což může na této úrovni žákům způsobovat potíže.

Nejvíce cvičení zaměřených na frazeologii cizího jazyka obsahoval 3. díl učebního souboru *Raduga po-novomu*. Žádné cvičení věnované frazeologii nebylo otištěno v učebním souboru *Ping-pong*.

Celkově pracují s frazeologií lépe učební soubory pro výuku ruského jazyka, protože zařazují více aktivit cílených přímo na frazeologii. Kromě toho také zařazují do textů etymologii jednotlivých frazémů.

V německých učebnicích se často vyskytují frazémy v rámci jednotlivých textů určených k porozumění, nicméně se jim nevěnuje v navazujících cvičeních žádná zvláštní pozornost. Učebnice němčiny tedy ve výsledku neobsahovaly mnoho aktivit zaměřených na německou frazeologii.

4 Náměty na zařazení frazeologie do výuky cizího jazyka

Závěrečná kapitola práce přináší návrhy konkrétních cvičení, prostřednictvím kterých lze do výuky cizího jazyka frazeologii zařadit. Aktivity jsou modifikovány pro výuku ruského jazyka. Lze je však přizpůsobit pro výuku jiného cizího jazyka, je ale nutné vybrat pro dané aktivity vhodné frazémy cílového jazyka.

U všech aktivit je popsán jejich průběh, z pohledu žáka i učitele a jejich přínos do výuky cizího jazyka. U her jsou popsána rovněž jejich pravidla. Nakonec je každá aktivita zpracována tak, aby ji bylo možné využít ve výuce, buď jako zpestření běžné výuky či pro opakování.

Cvičení pro výuku frazeologie jsou rozdělena do dvou skupin. První skupina se podobá běžným cvičením, která se vyskytují v učebnicích, v tomto případě však pracují s frazémami daného jazyka. Druhá skupina aktivit je inspirována známými karetními či deskovými hrami, což by mělo přispět ke zvýšení motivace žáků.

4.1 Cvičení s frazémami

Následující skupina aktivit je inspirována úlohami, které se běžně vyskytují v učebnicích cizích jazyků. Zaměřují se na rozvoj čtení s porozuměním a na kreativní psaní. Aktivity jsou však koncipovány tak, aby do výuky ruského jazyka zařadily frazémy trochu jinou formou, než s jakou jsme se setkali při analýze učebnic.

- **Spojování frazémů a jejich významu**

Popis: Toto cvičení využívá autentický text z ruské internetové stránky¹. Text je zaměřen na frazémy obsahující slovíčka, která jsou spjata s tématem „jídlo“. Aktivita je zaměřená na porozumění textu, žáci mají za úkol přiřadit k frazémům příslušný text, který vysvětluje jejich význam a původ. Poté se ve třídě může diskutovat, zda v českém jazyce také existují frazémy s názvy potravin.

¹ KakProsto - В каких фразеологизмах упоминается еда. Dostupný z WWW: <http://www.kakprosto.ru/kak-889741-v-kakih-frazeologizmah-upominaetsya-eda> (upraveno)

Zařazení aktivity: Aktivita se hodí jako rozšiřující cvičení do lekce věnované jídlu, stolování apod. Jídlu se věnuje například 6. lekce 1. díl učebního souboru *Pojechali*. V této fázi výuky by však tento úkol byl pro žáky příliš složitým. Cvičení je proto vhodnější zařadit v rámci čtvrtého dílu učebního souboru *Raduga po-novomu*, ve kterém se čtvrtá lekce věnuje rovněž tématu jídla a stolování a který již pracuje na jazykové úrovni A2.

Činnost žáka: Žák si přečte výrazy v levém sloupci a snaží se k nim správně přiřadit popis jejich sémantiky v pravém sloupci.

Činnost učitele: Vyučující poskytuje žákům při plnění úkolu pomoc, pokud ji potřebují.

Přínos aktivity: Rozvoj samostatného čtení s porozuměním, obohacení slovní zásoby, seznámení se s ruskými lingvoreáliemi.

Zadání: Co znamenají výrazy v levém sloupci? Pokuste se přiřadit jejich význam z pravého sloupce. Máme podobné výrazy i v češtině?

1	ВЫЖАТЫЙ ЛИМОН	А	– организовать что-либо хлопотное. Каша – на Руси означала еще и пир, на который сзывались гости, которых надо было развлекать.
2	ЗАВАРИТЬ КАШУ	Б	– страдания, не имеющие объективной причины, как слезы, появляющиеся при чистке лука, не означают реального плача.
3	КАК СЫР В МАСЛЕ	В	– истощенный морально или физически человек.
4	ГОРЕ ЛУКОВОЕ	Г	– в максимальном комфорте. В процессе переработки молока получали несколько продуктов, из которых наиболее ценными являлись масло и творог (сыр), которые стали символами благополучия.

Pravděpodobně však žáci nebudou ovládat všechna slovíčka z textu, proto je nezbytné dát jim k dispozici slovníček, který bude obsahovat následující výrazy, popřípadě i další:

вЫжатыЙ = vymáčaný; пир = hostina; хлОпотный = namáhavý, pracný;
истощенный = vyčerpaný; развлека́ть = bavit někoho; страда́ния = utrpení;
благополу́чие = blahobyť, hojnost

Správné řešení: 1B, 2A, 3Г, 4Б

- **Doplňovací cvičení**

Popis: Tuto aktivitu je vhodné zacílit na frazémy složené ze dvou částí, které se rýmují. Žáci pak mají na výběr slova, která doplňují na prázdná místa. Tato slova se rýmují se slovem druhé části frazému, proto je lze zařadit správně i bez předchozí znalosti konkrétního frazému.

Zařazení aktivity: Aktivita je určena pro úroveň A2.

Činnost žáka: Žáci vhodně doplňují slova z rámečku na vynechaná místa. Po doplnění se žáci mohou pokusit přijít na význam těchto frazeologických jednotek.

Činnost učitele: Po kompletaci frazémů může probíhat nácvik čtení intonace rýmovaných ustálených spojení.

Přínos aktivity: Rozpoznávání stejných slovních tvarů, práce s ruskou frazeologií.

Zadání:

Poznáš, které slovo z rámečku kam patří? Proč tomu tak může být?

Не все должно́, что _____.	Можно встречают смéло вылетáет двух сОКОЛ
По оде́жде _____, по уму провожа́ют.	
Гол, как _____.	
Сделал де́ло – гуляй _____.	
Ста́рый друг лу́чше но́вых _____.	
У него́ в одно́ у́хо влетáет, в друго́е _____.	

- **Frazém jako téma písemného projevu**

Popis: Pro tuto aktivitu jsou vhodné propoziční frazémy, které se týkají nějakých běžnějších témat.

Zařazení aktivity: Na úrovni znalosti jazyka B1 by žáci měli být schopni se k daným tématům písemně vyjadřovat. Aktivitu lze tedy využít jako přípravu na písemnou část státní maturitní zkoušky.

Činnost žáka: Úkolem žáků je vyjádřit se v rozsahu 250-300 slov na jedno z daných témat.

Činnost učitele: Vyučující provede kontrolu úkolu. Neměl by přitom reflektovat pouze gramatické chyby, měl by se soustředit i na obsah a strukturu textu.

Přínos aktivity: Při této aktivitě se žáci pasivně seznámí s ruskými frazémy a vyjádří k nim své vlastní myšlenky. Pomocí frazémů tedy můžeme rozvíjet i písemný projev žáků.

Zadání: Vyber si jedno z uvedených rčení a vyjádři se k tématu v rozsahu 250-300 slov.

- Хорошая книга — лучший друг. (téma: zájmy - četba),
- Здоровье дороже богатства. (téma: zdraví),
- Рыбам вода, птицам воздух, а человеку вся земля. (téma: ekologie),
- Ешь в полсита, пей в полпьяна — проживешь век до полна. — (téma: stravování, jídlo).

4.2 Karetní, deskové a jiné hry

Následující aktivity jsou inspirovány známými karetními či deskovými hrami, se kterými se žáci mohou setkat mimo výuku cizího jazyka. Pomocí těchto aktivit se snažíme žáky motivovat a výuku cizího jazyka jim zpestřit.

- **Kvarteto**

Popis: V balíčku je 32 karet. Jsou rozděleny do 8 skupin po 4 kartách, které k sobě patří. Rozdělíme tedy frazémy podle jejich sémantiky. Tematicky stejně zaměřené frazémy budou tvořit jednotlivá kvarteta.

Zařazení aktivity: Aktivitu je vhodné zařadit pro opakování vazby „У тебя есть“, se kterou se žáci poprvé setkávají již v počáteční fázi výuky ruského jazyka, tedy na úrovni A1. Tuto aktivitu by však bylo vhodné vzhledem k náročnosti frazeologických jednotek zařadit později, na úrovni A2 či B1, pro zopakování zmiňované vazby.

Činnost žáka: Žáci se rozdělí do skupin po 3-6. Všechny karty se rozdají mezi hráče. Hru začíná hráč, který sedí po levici toho, kdo rozdával. Cílem hry je získat co nejvíce čtveřic. Proto se hráč, který je na řadě, ptá jiného hráče, zda v ruce drží kartu, která by se mu hodila pro nasbírání kvarteta. Pokud ji tento hráč vlastní, musí ji tazateli odevzdat. Ten pak pokračuje dále stejným způsobem. Ptá se kteréhokoliv z hráčů na jednotlivé karty, dokud jeden z dotazovaných kartu nevlastní. Pokud dotázaný hráč žádanou kartu nemá, dostává se tak na tah a pokračuje ve hře. Složí-li hráč úplné kvarteto, je povinen ho vyložit na stůl. Vítězí hráč s největším počtem nasbíraných kvartet. Žák se může zeptat například následujícím způsobem: „у тебя есть два – по горло?“ Dotazovaný žák mu odpoví podle pravdy ano či ne. Pokud kartu má, odevzdá ji a ve hře pokračuje žák, který se ho ptal. Pokud ji nemá, je na řadě on a ptá se dál. Na pokročilé úrovni lze aktivitu ztížit tak, že se žáci musí ptát v celých větách a užívat tak frazémy v kontextu, např.: „Ты бежал как на пожар?“. Musí však vždy zmínit číslo či název skupiny frazémů, aby bylo možné požadovanou kartu lépe vyhledat.

Činnost učitele: Vyučující před aktivitou vysvětlí neznámé frazémy z kartiček a uvede příklady jejich užití v kontextu. Během aktivity dbá na to, aby se žáci dorozumívali rusky, byť jednoduchými frázemi. V případě, že žáci potřebují, je jim nápomocen.

Přínos aktivity: Aktivita rozvíjí slovní zásobu žáků; umožňuje procvičení gramatického jevu „У тебя есть...?“; hra zvyšuje motivaci žáků; seznamuje žáky s frazeologií ruského jazyka, zjišťují, že ruština a čeština mají v této oblasti mnoho společného. Nezapomeňte, že je to vhodný materiál i pro nácvik výslovnosti, IK-3!

Zadání: Nasbírej co nejvíce kvartet! Nezapomeň správně užít vazbu „У тебя есть...“!

Popis pravidel: Hru začíná hráč po levé ruce hráče, který rozdával. Hráč, který je na řadě, se ptá soupeře, zda v ruce drží kartu, která by se mu hodila pro nasbírání kvarteta. Pokud ji tento hráč vlastní, musí ji tazateli odevzdat. Ten pak pokračuje dále stejným způsobem. Ptá se kteréhokoli soupeře na jednotlivé karty, dokud jeden z dotazovaných kartu nevlastní. V případě, že dotázaný hráč žádanou kartu nemá, dostává se tak na tah a pokračuje ve hře. Složí-li hráč úplné kvarteto, je povinen ho vyložit na stůl. Vítězí hráč s největším počtem nasbíraných kvartet.

1 МАЛО

Кот наплакал

Капля в море

Всего ничего

Вершина айсберга

1 МАЛО

Кот наплакал

Капля в море

Всего ничего

Вершина айсберга

1 МАЛО

Кот наплакал

Капля в море

Всего ничего

Вершина айсберга

1 МАЛО

Кот наплакал

Капля в море

Всего ничего

Вершина айсберга

2 МНОГО

по горло

начать да кончить

непчатый край

яблоку негде упасть

2 МНОГО

по горло

начать да кончить

непчатый край

яблоку негде упасть

2 МНОГО

по горло

начать да кончить

непчатый край

яблоку негде упасть

2 МНОГО

по горло

начать да кончить

непчатый край

яблоку негде упасть

3 БОГАТЫЙ

Швырять деньги на ветер

Жить на широкую ногу

Загребать деньги лопатой

Швыряться деньгами

3 богáтый

Швырять дéньги на
вéтер

Жить на широкúю нóгу

Загребáть дéньги лопáтой

Швыряться дeньгáми

3 богáтый

Швырять дéньги на
вéтер

Жить на широкúю нóгу

Загребáть дéньги лопáтой

Швыряться дeньгáми

3 богáтый

Швырять дéньги на
вéтер

Жить на широкúю нóгу

Загребáть дéньги лопáтой

Швыряться дeньгáми

4 бéдный

Нет ни грóша

Бéден как церкóвная крýса

Сводíть концý с концáми

Вéтер свистíт в кармáнах

4 бéдный

Нет ни грóша

Бéден как церкóвная крýса

Сводíть концý с концáми

Вéтер свистíт в кармáнах

4 бéдный

Нет ни грóша

Бéден как церкóвная крýса

Сводíть концý с концáми

Вéтер свистíт в кармáнах

4 бéдный

Нет ни грóша

Бéден как церкóвная крýса

Сводíть концý с концáми

Вéтер свистíт в кармáнах

5 бýстро

(бежáть)

Со всех ног

Изо всех сил

Как на пожáр

Вýсунув язýк

5 бýстро

(бежáть)

Со всех ног

Изо всех сил

Как на пожáр

Вýсунув язýк

5 бЫ́стро

(бежа́ть)

Со всех ног

Изо всех сил

Как на пожа́р

ВЫ́сунув язы́к

5 бЫ́стро

(бежа́ть)

Со всех ног

Изо всех сил

Как на пожа́р

ВЫ́сунув язы́к

6 ме́дленно

Идти́ как черепа́ха

Ползти́ как ули́тка

Идти́ черепа́шьим ша́гом

Идти́ нога́ за ногу́

6 ме́дленно

Идти́ как черепа́ха

Ползти́ как ули́тка

Идти́ черепа́шьим ша́гом

Идти́ нога́ за ногу́

6 ме́дленно

Идти́ как черепа́ха

Ползти́ как ули́тка

Идти́ черепа́шьим ша́гом

Идти́ нога́ за ногу́

6 ме́дленно

Идти́ как черепа́ха

Ползти́ как ули́тка

Идти́ черепа́шьим ша́гом

Идти́ нога́ за ногу́

7 до́лго

Без конца́

Ве́ки ве́чные

До́лгая исто́рия

До беско́нечности

7 до́лго

Без конца́

Ве́ки ве́чные

До́лгая исто́рия

До беско́нечности

7 до́лго

Без конца́

Ве́ки ве́чные

До́лгая исто́рия

До беско́нечности

- **Domino**

Popis: Žáci se rozdělí do menších skupin (nejlépe do dvojic či trojic). Každá skupinka dostane k seřazení deset dílků domina. Počátek a konec domina je označen hvězdičkou. Vyhrává skupina, která k sobě nejrychleji a správně přiřadí odpovídající začátky a konce frazémů.

Zařazení aktivity: Tato aktivita zpracovává frazémy, které se nachází ve druhé lekci a na začátku třetí lekce ve 3. díle učebnice *Raduga po-novomu*. Před aktivitou by však žáci měli mít tyto frazémy alespoň pasivně osvojeny, aby byli schopni je správně spojit.

Činnost žáka: Před aktivitou se žáci rozdělí do dvojic či trojic. Snaží se co nejrychleji sestavit domino tak, aby spojené dílky dávaly po přečtení smysl. Když mají aktivitu dokončenou, přihlásí se a vyčkají na kontrolu.

Činnost učitele: Před aktivitou může učitel žáky motivovat „plusem“ za aktivitu v hodině. Poté co jsou žáci rozděleni do skupinek, rozdá všem promíchané domino písmem dolů. Aby bylo soutěžení spravedlivé, smí všichni otočit dílky domina až po odstartování. Při skládání vyučující dohlíží na žáky, aby nepodváděli. Pokud má některá skupina hotovo, jde jejich výsledek zkontrolovat, pokud mají něco špatně, musí opravit. První skupinka, která má vše správně vyhrává.

Přínos aktivity: Ověřuje pasivní znalost části ruské frazeologie, zábavná část hodiny, motivuje žáky.

Zadání: Jak rychle dokážete správně spojit následující dílky domina k sobě?

	Своя рубашка	ближе к телу	По одежде встречают,
по уму провожают.	Смотреть на всё	сквозь розовые очки.	Работать
спустя рукава.	Дело	в шляпе.	У моей мамы

ЗОЛОТЬІЕ РУКІІ.	Якуб не ВІДИТ	ДАЛЬШЕ СВОЕГО НОСА.	Натáша СЕГОДНЯ ВСТАЛА
С ЛÉВОЙ НОГИ.	Зузáна ЗНАЕТ ПРАГУ	КАК СВОІІ ПЯТЬ ПАЛЦЕВ.	

- **Квиз**

Popis: Pro tuto soutěž připravíme několik otázek s možnostmi. Vhodné je pracovat s frazémy, u kterých není příliš složité vyvodit jejich význam či s frazémy, které mají úplný ekvivalent v českém jazyce. Žáci se rozdělí do dvojic. Každá dvojice má před sebou rozstříhanou sadu kvízových otázek položených písmem dolů. Žák si vybere papírek s kvízovou otázkou a podá ho protihráči. Ten kvízovou otázku i s možnostmi přečte a zkontroluje, zda byla odpověď správná. Za každou správnou odpověď získává hráč bod. Vítězí hráč s větším počtem bodů.

Zařazení aktivity: Tato aktivita je tematicky spjata se 4. lekcí třetího dílu učebnice *Raduga po-novomu*, která se věnuje lidským vlastnostem. Kvíz je vhodné zařadit až jako závěrečné opakování lidských vlastností, kdy si žáci budou jisti názvy charakterových vlastností v ruštině a prostřednictvím této aktivity se dozví, že je možné tyto vlastnosti vyjádřit i frazeologickými obraty, jak to znají i z mateřského jazyka.

Činnost žáka: Žák se snaží vyvodit sémantiku frazému. Pro zjednodušení jsou mu nabídnuty čtyři možnosti, z nichž vždy pouze jedna je správná.

Činnost učitele: Vyučující je žákům kdykoli k dispozici, obchází jednotlivé dvojice a kontroluje, zda komunikují v ruštině.

Пřínос активности: Opakování tématu „lidské vlastnosti“, motivace, pasivní znalost frazeologických obrátů vyjadřující lidské vlastnosti.

Zadání: Kdo nasbírá více bodů v kvízu? přečti soupeři jeho otázku i s možnostmi a zkontroluj jeho odpověď. Poté se prohod'te. Za každou správnou odpověď si přičti jeden bod.

✚ Какой человек, который **палец о палец не ударит**?

A) он трудолюбивый **Б) он ленивый** В) он глупый Г) он скромный

✚ Какой человек, который **работает как лошадь**?

A) он честный Б) он ленивый В) он скромный **Г) он трудолюбивый**

✚ Он **господин своего слова**, какой он?

A) он умный Б) он ленивый **В) он честный** Г) он хвастливый

✚ Он **водит всех за нос**, какой он?

A) он лживый Б) он честный В) он скромный Г) он глупый

✚ Он **мухи не обидит** (urazit, uškodit), какой он?

A) он трудолюбивый Б) он глупый **В) он миролюбивый** Г) он ленивый

✚ Он имеет **голову на плечах**, какой он?

A) он скромный Б) он ленивый **В) он умный** Г) он лживый

✚ Он **сквозь огонь и воду пройдет**, какой он?

A) он смелый Б) он лживый В) он умный Г) он ленивый

✚ Он **дёржит** свое слóво, какой он?

A) он лжйвйй Б) он чёстный В) он трудолюбйвйй Г) он лёнйвйй

✚ Он **áнгел доброты**, какой он?

A) он лёнйвйй Б) он трудолюбйвйй В) он доброжелáтельный Г) он ýмный

- **Ztvárnění frazému**

Popis: Při této aktivitě je zapotřebí určit žákům časové rozmezí, ve kterém by měli stihnout frazém ilustrovat. Je důležité, aby měli žáci alespoň při některých aktivitách možnost volby a byli tak schopni se samostatně rozhodovat, proto je jim dán výčet frazémů, ze kterých si zvolí jeden pro ilustraci. Zároveň se tak omezí široká oblast frazeologie a ostatní žáci jsou tak schopni uhodnout, o jaký frazém se jedná.

Zařazení aktivity: Tento druh úlohy je vhodný spíše pro kreativnější skupinu žáků, kteří se nebojí prezentovat své kresby ostatním (což souvisí s klimatem ve skupině). Jelikož se zřejmě nejlépe ilustrují frazémy obsahující název části lidského těla, je tato aktivita tematicky spjata se 2. lekcí třetího dílu učebnice *Raduga po-novomu*, kde se hovoří o vzhledu. Žáci si tak prostřednictvím frazémů mohou zopakovat některé části lidského těla.

Činnost žáka: Žák si zvolí jeden frazém a ten ilustruje. Poté žáci ukazují své výtvary ostatním, ti hádají, který frazém má žák na mysli. Poté všichni diskutují, co asi frazém znamená a jak zní v českém jazyce.

Činnost učitele: Vyučující pomáhá žákům dekodovat význam frazémů při prezentaci kreseb a společně také hledají ekvivalentní výraz v českém jazyce.

Přínos aktivity: Opakování částí lidského těla, porovnávací plán česko-ruské frazeologie, kreativní činnost žáků, motivace ve výuce cizího jazyka.

Zadání:

Dokážeš nakreslit jeden z následujících výrazů tak, aby ostatní poznali, který máš na mysli?

- ❖ око за око, зуб за зуб,
- ❖ золотые руки,
- ❖ рука руку моет,
- ❖ он бы ее на руках носил,
- ❖ влюбленный по уши,
- ❖ держать язык за зубами.

Jak znějí tato ustálená spojení v českém jazyce? Znáš jejich význam?

- **AZ kvíz**

Popis: Žáci se rozdělí do dvou skupin, učitel vystupuje v roli moderátora. Aktivita je vhodná pro práci s interaktivní tabulí, popř. ji lze promítat pomocí projektoru. Cílem je propojit všechny tři strany pyramidy. Po každé správné odpovědi získá tým zvolené políčko. Pro zakreslování získaných políček potřebujeme 3 barvy – jednoho týmu, druhého týmu a barvu pro políčko, které prozatím nebylo správně zodpovězeno. Pokud se chce takové políčko pokusit nějaký tým získat, využijí se náhradní otázky, na které lze odpovědět pouze ano nebo ne. Odpovědi u otázek probíhají v ruštině, pouze pokud chceme slyšet český ekvivalent, odpovídají žáci v mateřském jazyce. Je nezbytné také určit časový limit pro odpovědi – pro standardní otázky delší (cca 20-25 vteřin), pro náhradní kratší (cca 10-15 vteřin).

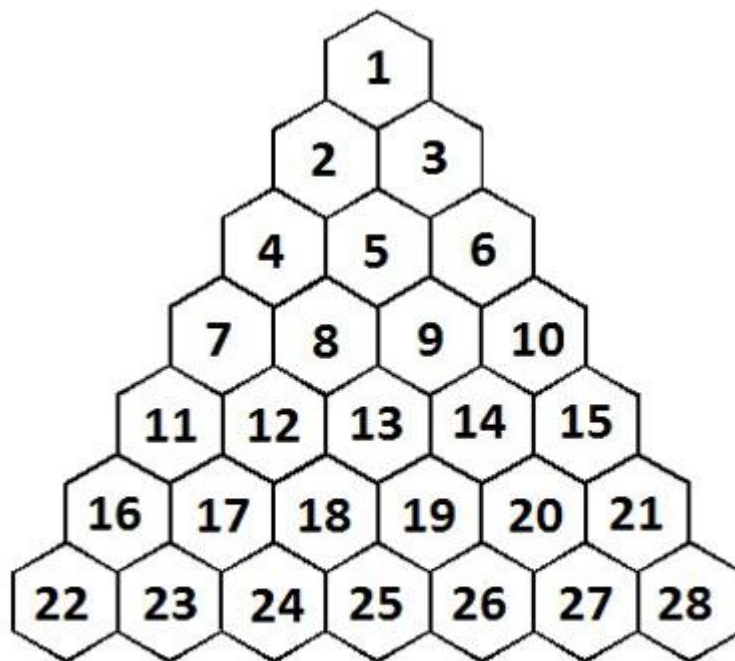
Zařazení aktivity: Aktivita je vhodná pro úroveň A2/B1. Žáci musí ovládat slovní zásobu k tématu lidských vlastností.

Činnost žáka: Žáci soutěží ve dvou týmech, pro vítězství je důležitá týmová spolupráce. V časovém limitu odpovídají na otázky ukryté pod políčky a zároveň se získanými políčky snaží propojit všechny strany „pyramidy“, tedy hracího pole.

Činnost učitele: Vyučující vystupuje v roli moderátora soutěže, čte otázky, které jsou zároveň promítány i v písemné podobě. Kontroluje správnost odpovědí a zakresluje získaná políčka. Při propojení všech stran hracího pole vyhlásí vítězný tým.

Přínos aktivity: Rozvíjí strategii a týmovou práci, otázky se zaměřují na porozumění textu, správné gramatické použití slov a na překlad do českého jazyka, seznámení s frazeologií ruského jazyka v porovnání s českou, procvičení číslovek

Zadání: Máte chuť si zasoutěžit? Jsou pro vás připraveny otázky a úkoly týkajících se ruských přísloví, rčení a jazykolamů.

- 1) Как сказать по-чешски: **льет как из ведра?** – Lije jako z konve.
- 2) Что значит: Он **сквозь огонь и воду пройдет?** – Он не боится, он храбрый.
- 3) Образуй длинное предложение или несколько предложений с выражением: **у кого золотые руки.**
- 4) Образуй правильную форму: **он бы ее на (рука – мн. ч.) носил** – руках.
- 5) Как сказать по-чешски: **Смотрит как баран на новые ворота.?** – Kouká jako tele na nová vrata.
- 6) Объясните поговорку (прísloví) **Око за око, зуб за зуб.** – např. если тебе сделали что то плохое, ты должен сделать что-то плохое им.

- 7) Образуй предложение или несколько предложений с выражением: **как рыба в воде.**
- 8) Как сказать по-чешски: **купить котá в мешкé** – koupit zajíce v pytli
- 9) Образуй правильную форму: **держáть язык за** (зубы) – зубáми.
- 10) Объясните поговорку (přísloví) **купить котá в мешкé** – купить не зная о качестве...
- 11) Как сказать по-чешски: **Однá лáсточка веснý не дéлает** – jedna vlaštovka jaro nedělá.
- 12) Какой человек, который **работает как лошадь?** – он трудолюбивый.
- 13) Объясните поговорку (přísloví) **Смотрéть на всё сквозь рóзовые очкí.** – не видеть плохое на вещах...
- 14) Образуй предложение с выражением: **идти как черепахá.**
- 15) Продолжайте рассказ (два предложения): **Зузана сегодня встала с левой ноги...**
- 16) Скажите одним словом: (он бежит) **как на пожар.** – быстро
- 17) Как сказать по-чешски: **беден как церковная крыса.** – je chudý jako kostelní myš.
- 18) Как сказать по-чешски: **Онí похожи как две капли воды.** – jsou si podobní jako vejce vejci/jako by si z oka vypadli.
- 19) Скажите одним словом: (У меня забот) **по горло.** – много.
- 20) Образуй правильную форму: **сводить концы с** (концы). – концами.
- 21) Объясните поговорку (přísloví): **У него в одно ухо влетáет, в другое вылетáет.** – он что-то прослушал и быстро забыл...
- 22) Как сказать по-чешски: **У меня звенит в ушах?** – zvoní mi v uších.
- 23) Скажите три раза: **Кóшка-крóшка на окóшке, кáшку кúшала по крóшке.**
- 24) Как сказать по-чешски: **любовь с первого взгляда.** – láska na první pohled.
- 25) Как сказать по-чешски: **Что на умé, то и на языке.** – co na srdci, to na jazyku.
- 26) Как сказать по-чешски: **Друг познается в беде.** – v nouzi poznáš přítele.
- 27) Скажите три раза: **Карл у Клáры укрáл корáлы, а Клáра у Кáрла укрáла кларнét.**
- 28) Как сказать по-чешски: **бросать слова в ветер.** – mluvit do větru.

Náhradní otázky

Обозначает русское выражение **бить баклуши** чешское **chytat lelky**? – ДА

Зарубить себе на носу то же самое как **zapsat si něco za uši**? – ДА

Обозначает русское выражение **эхать зайцем**, что кто-то едет быстро? – НЕТ

Обозначает русское выражение **как сыр в масле** комфорт? – ДА

Обозначает русское выражение **у кого-то легкая рука** счастье? – ДА

Если на русском языке о ком-то скажем, что ему **медведь на ухо наступил**, значит это, что он хорошо слышит? - НЕТ

- **Pexeso**

Popis: S touto hrou se žáci zajisté setkali i mimo výuku. Cílem hry je správně poskládat dvojice frazémů.

Zařazení aktivity: Tuto aktivitu je možné ve výuce využít v podstatě kdykoli v závislosti na charakteru frazémů. Po popisu aktivity jsou vypracovány dvě varianty, lehčí a obtížnější úroveň. Snazší varianta obsahuje pouze plně ekvivalentní frazémy v českém a ruském jazyce, proto by ji žáci mohli zvládnout již na počátečních úrovních výuky ruského jazyka. Obtížnější varianta, věnovaná frazémům se zvířaty, obsahuje také frazémy, které se liší hlavním komponentem nebo mají dokonce odlišnou strukturu. Tato varianta je vhodná pro rozšíření slovní zásoby názvů zvířat v ruském jazyce.

Činnost žáka: Žáci mohou pracovat ve dvojicích či jednotlivě. Snaží se co nejrychleji správně přiřadit dvojice ustálených slovních spojení.

Činnost učitele: Vyučující může před aktivitou žáky motivovat „plusem“ či malou známkou za aktivitu v hodině, kterou získá nejrychlejší dvojice/žák. Po seřazení dvojic by se vyučující měl ujistit, že žáci rozumí významu frazémů.

Přínos aktivity: Procvičení čtení azbuky (na počáteční úrovni), rozšíření slovní zásoby, seznámení se s významem frazémů, pozorování shod a rozdílů myšlení národů.

Varianta 1

Zadání: Pexeso. Najdi kartičku s ruským výrazem a jeho český překlad.

Tato varianta obsahuje pouze plně ekvivalentní frazémy, proto není pro žáky příliš obtížná.

Чистота – половина здоровья.	Čistota – půl zdraví.	В здоровом теле здоровый дух.	Ve здравém теле здоровý дух.
Око за око, зуб за зуб.	Oko za oko, zub za zub.	Рука руку моет.	Ruka ruku myje.

Varianta 2

Zadání: Pexeso. Najdi kartičku s ruským výrazem a jeho český překlad.

Obtížnější varianta obsahuje ruské frazémy se zvířaty. Některé frazémy jsou v českém jazyce plně ekvivalentní, jiné částečně a frazém *есть зайцем* v českém jazyce dokonce neobsahuje název zvířete.

И ВÓЛКИ СЫ́ТЫ, И ОВЦЫ ЦЕЛЫ	vlk se nažral a koza zůstala celá	ВОТ ГДЕ СОБА́КА ЗАРЫ́ТА	kde je zakopaný pes
КАК РЫ́БА В ВОДЕ́	jako ryba ve vodě	Е́ДЕТ ЗАЙ́ЦЕМ	jede načerno
СМО́ТРИТ КАК БАРА́Н НА НÓВЫЕ ВОРО́ТА.	kouká jako tele na nová vrata	Однá ЛА́СТОЧКА ВЕСНÝ НЕ ДЕ́ЛАЕТ.	jedna vlaštovka jaro nedělá.

Závěr

Diplomová práce vychází z poznatků frazeologie a ze současných trendů výuky cizích jazyků. Stěžejní je pro práci propojení obou těchto disciplín - frazeologie a didaktiky cizích jazyků.

V teoretické části práce nejprve zařazuje frazeologii do systému lingvistických disciplín a podává informace z oblasti frazeologie, soustřeďuje se na základní jednotku frazeologie, tedy frazém. Především na jeho vlastnosti, typologii a způsob přejímání této jednotky.

Teoretická část pokračuje výkladem soudobých trendů didaktiky cizích jazyků. Především věnuje pozornost komunikativní metodě a jejím zásadám, individuálně a činnostně orientované výuce cizích jazyků a procesu autonomního učení. Dále zkoumá, jak se k výuce frazeologie staví kurikulární dokumenty státní a mezinárodní úrovně. Pedagogický dokument mezinárodní úrovně, tedy *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*, zařazuje idiomy v rámci lingvistické kompetence až v pokročilých úrovních jazykové znalosti (C1 a C2). Přesto dokumenty státní úrovně počítají s okrajovou znalostí frazeologie již na úrovni B1. Při závěrečné státní maturitní zkoušce však nevyžadují aktivní znalost frazémů. Obecně tyto dokumenty doporučují frazeologii zařazovat především kvůli rozvoji sociolingvistické, interkulturní kompetence.

V neposlední řadě teoretická část práce informuje o tom, jak se staví k využití frazeologie ve výuce odborné publikace.

Po teoretické části následuje analýza učebních souborů pro výuku německého a ruského jazyka z hlediska výskytu frazeologických jednotek. Pro tuto analýzu byly vybrány soubory, které se v současné době pro jazykovou výuku využívají. Konkrétně se jedná o učební soubory *Raduga po-novomu*, *Klass* a *Pojechali* pro výuku ruského jazyka a o učební soubory *Schritte international*, *Ping-pong* a *Macht mit!* pro výuku německého jazyka. Takto jsou zastoupeny jak učební soubory pro výuku na základních školách, tak na školách středních. Při této analýze bylo zjištěno, že frazeologii do výuky více zařazují učební soubory pro výuku ruského jazyka. Ty ve většině případů pracují s frazeologií již od počáteční úrovně ve formě jazykolamů a říkanek a frazeologii cíleně zařazují i na vyšších úrovních A2 či B1. Učební soubory pro výuku německého jazyka obsahují méně cvičení

zacílených na frazeologii. Ačkoli v názvech lekcí či textů a v textech určených pro čtení s porozuměním se frazémy vyskytují, učební soubory s nimi dále nepracují. Výuka frazeologie tak z velké části zůstává na iniciativě vyučujícího.

Na konci této práce naleznete náměty pro zařazení frazeologie do výuky ruského jazyka, a to především ve formě her, které žáky motivují k dalšímu poznávání frazeologie ruského jazyka. Pro výuku frazeologie jsou rovněž vhodné aktivity, které pracují s cizojazyčnými frazémy společně s jejich českými ekvivalenty. Žáci si tak mohou uvědomovat rozdíly mezi danými kulturami.

Резюме

В данной дипломной работе разбирается использование фразеологических единиц в процессе обучения иностранных языков, исходя из основных знаний о современных тенденциях дидактики иностранных языков. Так как во фразеологии отображается культура народов и в дидактике все больше уделяется внимание интеркультурной компетенции учеников, тенденция включать фразеологию в процесс обучения учащается. В работе исследуются способы включения фразеологии в обучение иностранным языкам и рассматриваются новые предложения задач для обучения фразеологии.

В теоретической части работа отображает сведения из фразеологии и дидактики иностранных языков. Особое внимание уделяется основной фразеологической единице, ее свойствам и типологиям.

Далее после теоретической части работа анализирует учебные комплексы, задачей этого анализа является установить, как именно фразеология в учебных комплексах проявляется и как с ней учебники работают. Для этого анализа были выбраны учебные комплексы, реально используемые в процессе обучения. Именно это учебные комплексы *Paduga по-новому*, *Класс* и *Поехали* для обучения русскому языку и *Schritte international*, *Ping-pong* и *Macht mit!* для обучения немецкому языку. Таким образом выбраны комплексы для обучения как в начальных, так и в средних школах. В рамках анализа было установлено, что учебные комплексы для обучения русскому языку работают, в отличие от комплексов для обучения немецкому языку, с фразеологией с самого начала языкового обучения в форме скороговорок, или считалок. Учебные комплексы для обучения немецкому языку содержат меньше упражнений направленных на фразеологию. Несмотря на то, что в названиях лекций и в текстах для чтения с пониманием фразеологические единицы появляются, учебные комплексы с ними в дальнейшем не работают. В целом, не уделяют комплексы фразеологии должного внимания.

В практической части работы представлены конкретные идеи для упражнений, которыми можно пользоваться в обучении фразеологии русского языка. Речь идет прежде всего о упражнениях в форме каретных и других игр,

которые способствуют обогащению обучения иностранного языка. Кроме того, очень полезны также упражнения, которые работают с русскими фразеологическими единицами и их чешским переводом. Благодаря таким упражнениям ученики узнают различия между нашими культурами.

Seznam použité literatury

Česky a slovensky psané literární zdroje

- BALADA, Jan et al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, ©2007. 100 s. ISBN 978-80-87000-11-3.
- ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná = Czech and general phraseology*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2007. 718 s. ISBN 978-80-246-1371-0.
- ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. 380 s. ISBN 978-80-246-1946-0.
- FENCLOVÁ, M. Úloha mateřštiny v didaktice cizích jazyků. *Cizí jazyky*. 1998/1999, roč. 42, č. 1-2, s. 3-4. ISSN 1210-0811.
- CHODĚRA, R. *Didaktika cizích jazyků: úvod do vědního oboru*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2013. 209 s. ISBN 978-80-200-2274-5.
- JANÍKOVÁ, V. a kol. *Výuka cizích jazyků*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 200 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3512-2.
- KEDRON, K. *Genderové aspekty ve slovanské frazeologii: (na materiálu běloruštiny, polštiny a češtiny)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 164 s. Studia philologica Pragensia. ISBN 978-80-246-2221-7.
- KOLEČKOVÁ, Olga a HAUPENTHAL, Thomas. *Německé idiomy v praxi*. 1. vyd. Praha: Polyglot, 2002. 223 s. ISBN 80-86195-16-3.
- NEČASOVÁ, P. Mezioborové aspekty výuky reálií a lingvoreálií v cizojazyčném vyučování. In: HLAVÁČEK, A. (ed.) *Multidisciplinární aspekty utváření komunikativní kompetence při výuce cizích jazyků: sborník příspěvků ze semináře členů kateder cizích jazyků konaného 30. listopadu 2000 na Univerzitě Karlově v Praze - Pedagogické fakultě*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002. 119 s. ISBN 80-7290-076-5.
- MAN, O. *Základy lexikologie ruského jazyka: Určeno pro posl. filozof. fak. 1. [díl]*. 1. vyd. v SPN. Praha: SPN, 1976. 212 s.
- OLEJÁROVÁ, M. Frazeologické jednotky na vyučování německého odborného jazyka. *Cizí jazyky*. 2000/2001, roč. 44, č. 3, s. 83-85. ISSN 1210-0811.

- PASTYŘÍK, S. K vztahu mezi frazeologií a školní jazykovou výchovou. *Češtinář*. 2002/2003, roč. 13, č. 4, s. 93-96. ISSN 1211-6874.
- PODHAJSKÁ, E. Specifické poruchy učení a výuka cizích jazyků. *Cizí jazyky*. 2000/2001, roč. 44, č. 2, s. 39-41. ISSN 1210-0811.
- Ruský jazyk*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, 2014.
- SALAČOVÁ, H. Přísloví a lingvodidaktika. In: HLAVÁČEK, A. (ed.) *Multidisciplinární aspekty utváření komunikativní kompetence při výuce cizích jazyků: sborník příspěvků ze semináře členů kateder cizích jazyků konaného 30. listopadu 2000 na Univerzitě Karlově v Praze - Pedagogické fakultě*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002. 119 s. ISBN 80-7290-076-5.
- SOUBUSTOVÁ, J. Výuka frazeologie cizího jazyka. *Cizí jazyky*. 1999/2000, roč. 43, č. 2, s. 40-41. ISSN 1210-0811.
- Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 267 s. ISBN 80-244-0404-4.
- STĚPANOVÁ, L. *Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 297 s. Monografie. ISBN 80-244-0795-7.
- ŠKODA, J. *Aktuální problémy vybraných oborových didaktik*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2009. 235 s. ISBN 978-80-7414-169-0.
- TANDLICOVÁ, E. Možnosti a perspektivy rozvíjania autonómie učiaceho sa cudzí jazyk. In: RIES, L., KOLLÁROVÁ, E. a kol. *Svět cizích jazyků dnes*. 1. vyd. Bratislava: Pedagogické vydavateľstvo DIDAKTIS, 2004. 188 s. ISBN 80-89160-11-5.
- ZIMOVÁ, L. Frazeologie na 1. stupni základní školy. *Komenský*. 1991/1992, roč. 116, č. 1, s. 18-20. ISSN 0323-0449.

Rusky psané literární zdroje

- АКИШИНА, А.А., О.Е. Каган. *Учимся учить*. Москва : Русский язык, 2014. 256 с. ISBN 978-5-88337-044-0.
- БЕЗДЕК, Ё. *Пособие по лексикологии русского литературного языка*. Прага: государственное педагогическое издательство, 1974.
- ВИНОГРАДОВ, В. В. *Лексикология и лексикография*. Москва, 1977.

ВОРОБЬЕВ, В. В. *Лингвокультурология*. Москва: Российский университет дружбы народов, 2008. 336 с. ISBN 978-5-209-02717-1.

КУБИК, М. *Русский язык глазами лингвиста*. Прага: государственное педагогическое издательство, 1977.

НАЗАРЕНКО, Л. *Чешская компаративная фразеология*. Киев: "Освита" Украины, 2012. 154 с. ISBN 978-966-188-318-4.

РАЙХШТЕЙН, А. Д. *Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии*. Москва: Высшая школа, 1980. 143 с.

СТЕПАНОВА, Л. МОКИЕНКО, В. *Русская фразеология для чехов*. Оломоуц: Университет Палацкого, 2008. 259 с. ISBN 978-80-224-1916-9.

Německy psané literární zdroje

GUDJONS, H. *Handlungsorientiert lehren und lernen: Schüleraktivierung - Selbsttätigkeit - Projektarbeit*. 3. neubearb. u. erw. Aufl. Bad Heilbrunn: Klinkhardt, 1992. ISBN 3781506940.

Použité slovníky

ALEFIRENKO, N. F., ZOLOTYCH L. G. *Frazeologičeskij slovar': kul'turno-poznavatel'noje prostranstvo ruskogo idiomatiki*. Moskva : ELPIS, 2008. 469 s. ISBN 978-5-902872-18-4.

BARANOV, A. N., DOBROVOL'SKIJ, D. O. *Frazeologičeskij ob'jasnitel'nyj slovar' ruskogo jazyka: bolee 1000 idiom (2000 značenij)*. Moskva : Eksmo, 2009. 700 s. ISBN 978-5-699-30033-4.

BIRICH, A. K., MOKIJENKO, V. M., STĚPANOVA, L. I. *Slovar' ruskog frazeologii: istoriko-étimologičeskij spravočnik*. Sankt-Peterburg: Folio-Press, 1998. 704 s. ISBN 5-7627-0103-4.

BIRICH, A. K., MOKIJENKO, V. M., STĚPANOVA, L. I. *Russkaja frazeologija : istoriko-etimologičeskij slovar' : okolo 6000 frazeologizmov*. 3. Vyd. Moskva : Astrel', 2005. 926 s. ISBN 5-271-11199-7.

BIRICH, A. K., MOKIJENKO, V. M., STĚPANOVA, L. I. *Slovar' frazeologičeskich sinonimov ruskogo jazyka: svyše 8000 ruskich frazeologizmov, 950*

sinonimičeskich rjadov, tolkovanije značenij, alfavitnyj ukazatel' frazeologizmov. Moskva : AST-Press, 2009. 444 s. ISBN 978-5-462-00934-1.

ČERMÁK, F., HRONEK, J., MACHAČ, J. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přírovnání. 2.*, přeprac. a dopl. vyd. Praha : Leda, 2009. 507 s. ISBN 978-80-7335-216-5.

ČERMÁK, F., HRONEK, J., MACHAČ, J. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné. 2.*, přeprac. a dopl. vyd. Praha : Leda, 2009. 547 s. ISBN 978-80-7335-217-2.

ČERMÁK, F., HRONEK, J., MACHAČ, J. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné. 2.*, přeprac. a dopl. vyd. Praha : Leda, 2009. 1247 s. ISBN 978-80-7335-218-9.

ČERMÁK, F. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné. 1.* vyd. Praha: Leda, 2009. 1267 s. ISBN 978-80-7335-219-6.

FEDOROV, A. I. *Фразеологический словарь русского литературного языка : в 2-х т. : более 12 000 фразеологических единиц.* Novosibirsk : Nauka, 1995. 391 s. 1-2 sv. ISBN 5-02-030866-8.

HEŘMAN, K., BLAŽEJOVÁ M., GOLDHAHN H. *Deutsch-tschechisches Wörterbuch der Phraseologismen und festgeprägten Wendungen = Německo-český slovník frazeologizmů a ustálených spojení.* Praha : C. H. Beck, 2010. 1-2 sv. ISBN 978-80-7400-175-8.

JARANCEV, R. I. *Russkaja frazeologija: slovar'-spravočnik: okolo 1500 frazeologizmov.* Moskva : Russkij jazyk, 1997. 843 s. ISBN 5-200-02362-9.

MOKIJENKO, V. M. *Slovar' sravnenij russkogo jazyka: 11 000 jedinic.* Sankt-Peterburg : "Norint", 2003. 603 s. ISBN 5-7711-0153-2.

MOKIJENKO, V. M., WURM, A. *Česko-ruský frazeologický slovník. 1.* vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. 659 s. ISBN 80-244-0406-0.

SCHOLZE-STUBENRECHT, W. *Duden Zitate und Aussprüche.* Mannheim : Dudenverlag, 1993. 827 s. Duden in 12 Bänden; Bd. 12. ISBN 3-411-04121-8.

STĚPANOVA, L. I. *Rusko-český frazeologický slovník.* Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 878 s. ISBN 978-80-244-1750-9.

TICHONOV, A. N. *Frazeologičeskij slovar' russkogo jazyka: svyše 10 tysjač frazeologizmov.* Moskva : Vysšaja škola, 2003. 334 s. ISBN 5-06-004736-9.

Analyzované učebnice

BOVERMANN, Monika. *Pingpong Neu. 3. díl.* 1. vyd. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2003. ISBN 978-3-19-001656-3.

DUSILOVÁ, Doris et al. *Macht mit!: [A1]: učebnice němčiny pro základní školy a víceletá gymnázia - druhý cizí jazyk. 3. díl.* 1. vyd. Praha: Polyglot, 2011. ISBN 978-80-86195-67-4.

HILPERT, Silke. *Schritte international. 3. díl.* 1. vyd. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2006. ISBN 978-3-19-001853-6.

HILPERT, Silke. *Schritte international. 4. díl.* 1. vyd. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2007. ISBN 978-3-19-001854-3.

HILPERT, Silke. *Schritte international. 5. díl.* 1. vyd. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2007. ISBN 978-3-19-001855-0.

HILPERT, Silke. *Schritte international. 6. díl.* 1. vyd. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2008. ISBN 978-3-19-001856-7.

JANKÁSKOVÁ, Miluše et al. *Macht mit!: učebnice němčiny pro základní školy a víceletá gymnázia - druhý cizí jazyk. 1. díl.* 1. vyd. Praha: Polyglot, 2008. 3 sv. ISBN 978-80-86195-56-8.

JANKÁSKOVÁ, Miluše et al. *Macht mit!: [A1]: učebnice němčiny pro základní školy a víceletá gymnázia - druhý cizí jazyk. 2. díl.* 1. vyd. Praha: Polyglot, ©2010. 3 sv. ISBN 978-80-86195-59-9.

JELÍNEK, Stanislav et al. *Raduga 1: po-novomu.* 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2007-2008. 3 sv. ISBN 978-80-7238-659-8.

JELÍNEK, Stanislav et al. *Raduga 2: po-novomu.* 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2008. 3 sv. ISBN 978-80-7238-700-7.

JELÍNEK, Stanislav et al. *Raduga 3: po-novomu.* 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2009. 3 sv. ISBN 978-80-7238-772-4.

JELÍNEK, Stanislav et al. *Raduga 4: po-novomu.* 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2010. 3 sv. ISBN 978-80-7238-947-6.

JELÍNEK, Stanislav et al. *Raduga 5: po-novomu.* 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2011. 3 sv. ISBN 978-80-7238-953-7.

KOPP, Gabriele. *Pingpong Neu. 1. díl.* 1. vyd. Ismaning: Hueber, 2001. ISBN 978-3-19-001654-9.

KOPP, Gabriele. *Pingpong Neu. 2. díl.* 1. vyd. Ismaning: Hueber, 2001. ISBN 978-3-19-001655-6.

NIEBISCH, Daniela. *Schritte international. 1. díl.* 1. vyd. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2006. ISBN 978-3-19-001851-2.

NIEBISCH, Daniela. *Schritte international. 2. díl.* 1. vyd. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2006. ISBN 978-3-19-001852-9.

ORLOVA, N., VÁGNEROVÁ, M. a KOŽUŠKOVÁ, M. *Klass!: ruština pro střední školy: učebnice a pracovní sešit – 1. díl.* 1. vyd. Praha: Klett, ©2010-c2012. 3 sv. ISBN 978-80-7397-032-1.

ORLOVA, N., VÁGNEROVÁ, M. a KOŽUŠKOVÁ, M. *Klass!: ruština pro střední školy: učebnice a pracovní sešit – 2. díl.* 1. vyd. Praha: Klett, ©2010-c2012. 3 sv. ISBN 978-80-7397-066-6.

ORLOVA, N., VÁGNEROVÁ, M. a KOŽUŠKOVÁ, M. *Klass!: ruština pro střední školy: učebnice a pracovní sešit – 3. díl.* 1. vyd. Praha: Klett, ©2010-c2012. 3 sv. ISBN 978-80-7397-067-3.

ŽOFKOVÁ, H. et al. *Pojechali!: rychlý start: A1: pro základní školy a víceletá gymnázia.* 1. vyd. Úvaly: Albra, 2009. 3 sv. Učebnice pro základní školy. ISBN 978-80-7361-056-2.

ŽOFKOVÁ, Hana et al. *Pojechali 1: učebnice ruštiny pro základní školy a víceletá gymnázia.* 1. vyd. Praha: SPL-Práce ve spolupráci s nakl. Albra, 2002. 91 s. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-86490-29-7.

ŽOFKOVÁ, Hana et al. *Pojechali 2: učebnice ruštiny pro základní školy a víceletá gymnázia.* 1. vyd. Úvaly: Albra, 2004. 123 s. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-86490-88-2.

ŽOFKOVÁ, Hana et al. *Pojechali 3: ruština pro základní školy a víceletá gymnázia.* 1. vyd. Úvaly: Albra, 2005. 3 sv. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-7361-007-8.

ŽOFKOVÁ, Hana et al. *Pojechali 4: ruština pro základní školy a víceletá gymnázia.* 1. vyd. Úvaly: Albra, SPL - Práce, 2006. 3 sv. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-7361-018-3.

ŽOFKOVÁ, Hana et al. *Pojechali 5: ruštin[a] pro základní školy a víceletá gymnázia: B1.* 1. vyd. Úvaly: Albra, 2008. 3 sv. Učebnice pro základní školy. ISBN 978-80-7361-045-6.

ŽOFKOVÁ, Hana et al. *Pojechali 6: učebnice ruštiny pro základní školy a víceletá gymnázia: B1/B2*. 1. vyd. Úvaly: Albra, 2011. 3 sv. Učebnice pro základní školy. ISBN 978-80-7361-076-0.

Elektronické zdroje

KakProsto - В каких фразеологизмах упоминается еда. [cit. 4. 7. 2016] Dostupný z WWW: <http://www.kakprosto.ru/kak-889741-v-kakih-frazeologizmah-upominaetsya>